

ИШЕНИМДИ КАМСЫЗ КЫЛУУЧУ ТАПШЫРМАЛАР БОЮНЧА ЭЛ АРАЛЫК КОНЦЕПЦИЯ

Ушул өзгөртүлгөн “Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар боюнча эл аралык концепция” ИКТЭС 3000 (кайра каралган) “Өткөн мезгилдердеги финансылык маалыматтын аудитинен же обзордук текшерүүсүнөн айырмаланган ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар” күчүнө кирген учурда күчүндө болгон “Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар боюнча эл аралык концепцияны” алмаштырат.

МАЗМУНУ

	Пункт
Киришүү	1–4
Сапатты контролдоонун этикалык принциптери жана стандарттары	5–9
Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын түрлөрүнүн сүрөттөлүшү	10–11
Ырастоо боюнча тапшырмалар жана тикелей тапшырмалар	12–13
Акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу жана чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар	14–16
Концепциянын колдонуу чөйрөсү	17–19
Ишенимди камсыз кылбоочу тапшырмалар боюнча отчеттор	20–21
Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын өбөлгөлөрү	22–25
Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын элементтери.....	26
Тапшырманын үч тарабынын ортосундагы мамилелер	27–38
Тапшырманын баалануучу предмети.....	39–41
Критерийлер	42–49
Далилдер	50–82
Ишенимди камсыз кылуу боюнча отчет	83–92
Башка маалыматтар	93–95
Практикалык адистин атын туура эмес колдонуу.....	96
1-тиркеме: Аудиттин жана ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын эл аралык стандарттары боюнча Кеңеш (АИКТЭСК) тарабынан чыгарылган стандарттар, алардын өз ара байланышы жана БЭЭСКнын Этика кодекси менен байланышы	
2-тиркеме: Ырастоо боюнча тапшырмалар жана тикелей тапшырмалар	

3-тиркеме: Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын тараптары

4-тиркеме: Тапшырманын баалануучу предметтерин категориялаштыруу

Киришүү

1. Бул Концепция Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын элементтерин жана максаттарын, ошондой эле аларга карата колдонулуучу Аудиттин эл аралык стандарттарында (АЭС), Обзордук текшерүүлөрдүн эл аралык стандарттарында (ОТЭС), Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын эл аралык стандарттарында (ИКТЭС) (мындан ары Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын стандарттары деп аталат) камтылган тапшырмаларды түшүнүүгө көмөк көрсөтүү үчүн гана чыгарылган.
2. Бул Концепция Стандарт болуп саналбайт жана, демек, аудиттерди, обзордук текшерүүлөрдү же башка ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларды аткаруу үчүн эч кандай талаптарды (же негизги принциптерди же маанилүү жол-жоболорду) белгилебейт¹. Демек, ишенимди камсыз кылуу боюнча отчет ушул концепцияга ылайык ишке ашырылды деп ырасталбайт, тескерисинче, ишенимди камсыз кылуучу тиешелүү стандарттарга шилтеме кылуу керек. Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын стандарттары максаттарды, талаптарды, колдонуу боюнча нускаманы жана башка түшүндүрүүчү материалдарды, киришүү материалдарын жана ушул Концепцияга шайкеш келген аныктамаларды камтыйт, жана Стандарттар аудиттерде, обзордук текшерүүлөрдө жана ишенимди камсыз кылуучу башка тапшырмаларда колдонулушу керек. 1-тиркеме Аудиттин жана ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын эл аралык стандарттары боюнча кеңеш (АИКТЭСК) тарабынан чыгарылган жоболордун көлөмүн, колдонуу чөлкөмүн жана ал стандарттардын бири-бири менен жана Бухгалтерлердин этикасынын эл аралык стандарттары боюнча кеңештин *Кесипкөй бухгалтерлердин этика кодекси* (БЭЭСК Кодекси) менен болгон мамилелерин сүрөттөйт.
3. Бул Концепция төмөндөгүлөр үчүн маалымат алкагын камсыз кылат:
  - (a) Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар боюнча адистер;
  - (b) Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларга катышкан башка жактар, анын ичинде ишенимди камсыз кылуу боюнча отчеттун болжолдонгон пайдалануучулары жана практикалык адисти тартып жаткан тарап (“тапшырманын буюртмачысы”); жана
  - (c) АИКТЭСК Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын стандарттарын, практикалык эскертүүлөрдү жана башка документтерди иштеп чыккан.

---

¹ *Сапатты контролдоонун, аудиттордук жана обзордук текшерүүлөрдүн, ишенимди камсыз кылуучу башка тапшырмалардын жана коштоочу кызмат көрсөтүүлөр боюнча тапшырмалардын эл аралык стандарттарынын жыйнагына карата баш сөздү караңыз.*

4. Төмөндө бул Концепциянын жалпы баяндамасы келтирилген:

- *Киришүү:* Бул Концепция практикалык адистер тарабынан аткарылган ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларга тиешелүү
- *Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын сыпаттамасы:* Бул бөлүмдө ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар сүрөттөлөт жана тастыктоо боюнча тапшырмалардын түз тапшырмалардан, акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардан айырмасы аныкталат.
- *Концепциянын колдонуу чөйрөсү:* Бул бөлүмдө ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын кеңеш берүү сыяктуу башка тапшырмалардан айырмасы аныкталат.
- *Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын өбөлгөлөрү:* Бул бөлүм практикалык адистин ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы кабыл алуусунун өбөлгөлөрүн аныктайт.

Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын элементтери: Бул бөлүмдө ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын беш элементи аныкталат жана талкууланат: тапшырманын үч тарабынын ортосундагы мамилелер; тапшырманын баалануучу предмети; критерийлер; далилдер; жана ишенимди камсыз кылуу боюнча отчет. Андан ары ал акылга сыярлык ишенимди жана чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын ортосундагы маанилүү айырмачылыктарды түшүндүрөт. Бул бөлүмдө ошондой эле, мисалы ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын баалануучу предметтеринин ортосундагы олуттуу айырмачылыктар, тиешелүү критерийлердин талап кылынган мүнөздөмөлөрү, ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардагы тобокелдиктин жана маанилүүлүктүн ролу, ошондой эле акылга сыярлык ишенимди жана чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларда чагылдырылышы талкууланат.

- *Башка маалыматтар:* Бул бөлүмдө практикалык адистин тапшырма боюнча корутундусунан же отчетунан, документациядан башка маалыматты жеткирүү боюнча жоопкерчиликтери жана тапшырманын баалануучу предмети же тапшырманын баалануучу предмети жөнүндө маалыматы менен ассоциациясынын кесепеттери талкууланат.

Этикалык принциптер жана сапатты контролдоо стандарттары

5. Ишенимди камсыздоочу тапшырмаларды аткаруучу аудитордук уюмдардагы сапатты контролдоо жана этикалык принциптерди сактоо, анын ичинде көз карандысыздык талаптары коомчулуктун кызыкчылыгында жана ишенимди камсыздоочу тапшырмалардын аткарылышынын жогорку сапатынын ажырагыс бөлүгү катары кеңири таанылган. Мындай тапшырмалар ишенимди камсыз кылуу стандарттарына ылайык жүзөгө ашырылат, алар төмөнкүлөргө негизделет:
  - (a) Аудитордук топтун мүчөлөрү жана тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүүнү жүргүзүүчү жак (тапшырмада дайындалган болсо) БЭЭСК Кодексинин ишенимди камсыздоочу тапшырмаларына тиешелүү болгон А жана В бөлүктөрүнө, башка кесиптик талаптарга, мыйзамдын же ченемдик укуктук актылардын талаптарына баш ийишет, жок дегенде баш ийүүсү талап кылынышы керек; жана
  - (b) Тапшырманы аткарып жаткан практикалык адис СКЭС 1² же башка кесиптик талаптарга, же анын сапатты контролдоо системасы үчүн аудитордук уюмдун жоопкерчилигине тиешелүү мыйзамдын же ченемдик укуктук актылардын талаптарына жооп берген аудитордук уюмдун мүчөсү болсо, алар жок дегенде СКЭС 1 сыяктуу талап кылат.

БЭЭСК Кодекси

6. БЭЭСК Кодексинин А бөлүгү практикалык адис сактоого милдеттүү болгон төмөнкү негизги принциптерди белгилейт:
  - (a) Ак ниеттүүлүк;
  - (b) Объективдүүлүк;
  - (c) Кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык;
  - (d) Купуялуулук; жана
  - (e) Кесипкөй жүрүм-турум.
7. “А” бөлүгү ошондой эле кесипкөй бухгалтерлер үчүн фундаменталдык принциптердин сакталышына коркунучтарды аныктоо, аныкталган коркунучтардын маанилүүлүгүн баалоо жана зарыл болгон учурда

---

² Сапатты контролдоонун эл аралык стандарты (СКЭС) 1, *Финансылык отчеттуулуктун аудитин жана обзордук текшерүүлөрдү жүргүзүүчү, ошондой эле ишенимди камсыз кылуучу башка тапшырмаларды жана коштоочу кызмат көрсөтүүлөр боюнча тапшырманы аткаруучу аудитордук уюмдарда сапатты контролдоо*

коркунучтарды жоюу же аларды алгылыктуу денгээлге чейин төмөндөтүү үчүн коргоо чараларын колдонуу үчүн концептуалдык негизди камтыйт.

8. БЭЭСК Кодексинин В бөлүгү, А бөлүгүндөгү концептуалдык негиз коомдук практикадагы кесипкөй бухгалтерлерге, анын ичинде көз карандысыздыкка карата белгилүү бир кырдаалдарда кандай колдонуларын сүрөттөйт. БЭЭСК Кодекси көз карандысыздык акыл-эстин көз карандысыздыгын да, сырткы көрүнүшү боюнча көз карандысыздыкты да камтыйт деп аныктайт. Көз карандысыздык бул корутундуга зыян келтирүүчү факторлордун таасирине кабылбастан, ишенимдүүлүк жөнүндө корутунду түзүүгө кепилдик берет. Көз карандысыздык чынчылдык, объективдүү болуу жана кесипкөй скептицизм мамилесин сактоо жөндөмүн жогорулатат.

СКЭС 1

9. СКЭС 1 ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар үчүн сапатты контролдоо системасын түзүү жана колдоо боюнча аудитордук уюмдун жоопкерчилигин карайт. СКЭС 1ге ылайык келүү, башка нерселер менен катар, аудитордук уюм төмөнкү элементтердин ар бирине тиешелүү саясаттарды жана жол-жоболорду камтыган сапатты контролдоо системасын түзүүнү жана колдоону, ошондой эле ал өзүнүн саясатын жана жол-жоболорун документтештирүүсүн жана аларды аудитордук уюмдун кызматкерлерине жеткирүүсүн талап кылат:

- (a) Аудитордук уюмдун ичиндеги сапат үчүн жетекчиликтин милдеттери;
- (b) Тиешелүү этикалык талаптар;
- (c) Кардарлар менен мамилелерди жана конкреттүү тапшырмаларды кабыл алуу жана улантуу;
- (d) Адам ресурстары;
- (e) Тапшырманы аткаруу; жана
- (f) Мониторинг.

Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын сүрөттөлүшү

10. Ишенимди камсыз кылуучу тапшырма – мунун алкагында практикалык адистин максаты критерийлерди пайдалануу менен тапшырманын баалануучу предметин баалоонун же өлчөөнүн натыйжасында, жооптуу тарапты кошпогондо, пайдалануучулардын ишениминин даражасын жогорулатууга чакырылган тыянакты түзүү үчүн ойдогудай жетиштүү далилдерди алуу болуп саналган тапшырма.

11. Тапшырманын баалануучу предметин өлчөөнүн же баалоонун натыйжасы болуп, тапшырманын баалануучу предметине критерийлерди колдонуунун натыйжасында келип чыккан маалымат саналат. Мисалы:

- Финансылык отчеттуулук (натыйжа) – финансылык отчеттуулуктун концепциясынын принциптерин (критерийлерин) пайдалануу менен ишкананын финансылык абалын, ишмердүүлүгүнүн финансылык натыйжалуулугун жана акча каражаттарынын агымын (тапшырманын баалануучу предметин) өлчөөнүн натыйжасы;
- Ички контролдон натыйжалуулугу жөнүндө билдирүү (натыйжа) тиешелүү критерийлер боюнча ишкананын ички контролдоо процессинин (тапшырманын баалануучу предмети) натыйжалуулугун баалоонун натыйжасы болуп саналат.
- Конкреттүү ишкананын натыйжалуулугунун көрсөткүчтөрү (натыйжалары) тиешелүү өлчөө ыкмаларын (критерийлерин) колдонуу менен натыйжалуулуктун ар кандай аспектилерин (тапшырманын баалануучу предметин) өлчөөнүн натыйжасы;
- Парник газынын абага чыгарылышы тууралуу билдирүү (натыйжа) ишкананы таануу, өлчөө жана көрсөтүү протоколдорун (критерийлерин) колдонуу менен ишкананын парник газынын эмиссиясын (тапшырманын баалануучу предметин) өлчөөнүн натыйжасы;
- Шайкештик (натыйжа) жөнүндө билдирүү ишкананын (тапшырманын баалануучу предметин), мисалы, мыйзамга жана ченемдик укуктук актыларга (критерийлерге) ылайык келишин баалоонун натыйжасы болуп саналат.

“Тапшырманын предмети жөнүндө маалымат” термини критерийлерди колдонуу менен тапшырманын предметин баалоонун же өлчөөнүн жыйынтыгын билдирүү үчүн колдонулат. Дал ушул тапшырманын предмети жөнүндө маалыматка карата практикалык адис өзүнүн тыянагын негиздөө үчүн ойдогудай жетиштүү далилдерди чогултат.

Ырастоо боюнча тапшырмалар жана тикелей тапшырмалар

12. Ырастоо боюнча тапшырмада практикалык адистен башка тарап тапшырманын баалануучу предметин критерийлерге ылайык өлчөйт жана баалайт. Практикалык адистен башка тарап, ошондой эле көбүнчө, тапшырманын предмети жөнүндө алынган маалыматты ишенимди камсыздоо боюнча отчетто берет. Бирок, кээ бир учурларда, тапшырманын предмети жөнүндө маалымат практикалык адис тарабынан ишенимди камсыз кылуучу корутундуда берилиши

мүмкүн. Практикалык адистин корутундусу тапшырманын предмети жөнүндө маалыматта олуттуу бурмалоолор бар же жок экенине тиешелүү (85-пунктту да караңыз).

13. Тикелей тапшырмада практикалык адис тапшырманын предметин критерийлерге ылайык өлчөйт же баалайт. Кошумчалай кетсек, практикалык адис критерийлерге ылайык тапшырманын баалануучу предметин өлчөөнүн же баалоонун натыйжалары жөнүндө ойдогудай жетиштүү далилдерди алуу үчүн ишенимди камсыз кылуучу иш билгиликти жана жөндөмдөрдү колдонот. Практикалык адис бул далилдерди тапшырманын баалануучу предметин өлчөө же баалоо менен бир эле учурда ала алат, бирок аны ушундай өлчөө же баалоого чейин же андан кийин да ала алат. Баалоо боюнча түз тапшырманын алкагында практикалык адистин корутундусунда критерийлерди колдонуу менен тапшырманын баалануучу предметин баалоодон же өлчөөдөн алынган натыйжасын сүрөттөйт, ал эми корутундунун өзү тапшырманын баалануучу предметинен жана критерийлеринен келип чыгат. Кээ бир тикелей тапшырмаларда практикалык адистин корутундусу тапшырманын баалануучу предмети жөнүндө маалымат болуп, же анын бир бөлүгү болуп саналат (2-тиркемени да караңыз).

Акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу жана чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар

14. Акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын алкагында, практикалык адис корутундусун түзүү үчүн тапшырманын шарттарында тобокелдиктерди алгылыктуу төмөн деңгээлге чейин төмөндөтөт. Практикалык адистин корутундусу критерийлерге карата тапшырманын баалануучу предметин өлчөөнүн же баалоонун натыйжалары жөнүндө практикалык адистин пикирин чагылдырган формада баяндалат.
15. Чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын алкагында, практикалык адис корутундусун түзүү үчүн тапшырманын шарттарында, эгерде мындай тобокелдик акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага караганда көбүрөөк болсо, тобокелдиктерди алгылыктуу төмөн деңгээлге чейин төмөндөтөт, аткарылган жол-жоболорго жана алынган далилдерге таянып, практикалык адистин көңүлүн бурган маселе же маселелер тапшырманын баалануучу предмети боюнча маалымат олуттуу түрдө бурмаланган деген пикирге алып келиши мүмкүн. Чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмада аткарылган жол-жоболордун мүнөзү, мөөнөтү жана масштабы акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырмада зарыл болгонго салыштырмалуу чектелген, бирок практикалык адистин кесипкөй ой жүгүртүүсү боюнча маанилүү болгон ишенимди камсыз кылуу пландаштырылууда.

Маанилүү болуу үчүн, практикалык адис тарабынан алынган ишенимди камсыз кылуу деңгээли, кыязы, тапшырманын предмети жөнүндө маалыматка арналган божомолдонгон пайдалануучулардын ишенимдүүлүгүн олуттуу эмес даражага чейин жогорулатат.

16. Бардык чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларда маанилүү ишенимди түзгөн нерсе болжолдонгон пайдалануучулардын тапшырманын предмети жөнүндө маалыматка болгон көз карандылыгын арттырышы мүмкүн болгон бир аз жогорку ишенимди камсыз кылуудан тартып, акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуудан бир аз төмөн деңгээлге чейин өзгөрүшү мүмкүн. Белгилүү бир тапшырмада маанилүү болгон нерсе ошол диапазондогу ой жүгүртүүнү билдирет, ал тапшырманын шарттарына, анын ичинде топ катары болжолдонгон пайдалануучулардын маалымат керектөөлөрүнө, критерийлерине жана тапшырманын баалануучу предметине көз каранды. Кээ бир учурларда, ылайыксыз корутундунун болжолдонгон пайдалануучулар үчүн кесепеттери ушунчалык оор болушу мүмкүн, практикалык адис бул шарттарда маанилүү ишенимди алуу үчүн акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аткаруусу талап кылынат.

Концепциянын колдонуу чөйрөсү

17. Практикалык адистер аткарган бардык эле тапшырмалар ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар эмес. Жогоруда турган 10-пункттагы сыпаттамага дал келбеген (ошондуктан бул Концепцияда камтылбаган) башка тез-тез аткарылуучу милдеттерге төмөнкүлөр кирет:
- Макулдашылган жол-жоболор жана компиляция тапшырмалары сыяктуу Коштоочу кызмат көрсөтүүлөр боюнча эл аралык стандарттар (ККЭС) менен камтылган келишимдер³.
  - Ишенимдүүлүк корутундусу билдирилбеген учурда салык декларациясын даярдоо.
  - Башкаруу жана салык консалтинги сыяктуу консультациялык (же кеңеш берүүчүлүк) тапшырмалар⁴.

³ ККЭС 4400, *Финансылык маалымат жагынан макулдашылган жол-жоболорду аткаруу боюнча тапшырмалар*, жана ККЭС 4410 (кайра каралган), *Компиляция боюнча тапшырмалар*

⁴ Консалтингдик тапшырмада практикалык адис техникалык көндүмдөрдү, билимди, байкоолорду, тажрыйбаларды жана консалтинг процесси боюнча билимин колдонот. Консультативдик тапшырмалар, адатта, төмөнкүлөргө тиешелүү иш-чаралардын айрым айкалышын камтыган аналитикалык процесси камтыйт: максаттарды коюу, фактыларды табуу, көйгөйлөрдү же мүмкүнчүлүктөрдү аныктоо, альтернативаларды баалоо, иш-аракеттерди камтыган сунуштарды иштеп чыгуу, натыйжаларды билдирүү, кээде ишке ашыруу жана коштоо. Отчеттор (эгер чыгарылса) көбүнчө баяндоо (же “узун форма”)

18. Ишенимди камсыз кылуучу тапшырма, мисалы, бизнести сатып алуу боюнча консалтинг келишими өткөн мезгилдеги же болочок финансылык маалыматка ишенимди камсыз кылуу талабын камтыса, анда чоңураак келишимдин бир бөлүгү болушу мүмкүн. Мындай учурларда, Концепция бул тапшырманын ишенимди камсыз кылуу бөлүгүнө гана колдонулат.
19. 10-пункттагы сыпаттамага дал келиши мүмкүн болгон төмөнкү тапшырмалар ушул Концепциянын шарттарында ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар болуп саналбайт:
  - (a) Бухгалтердик эсеп, аудит, салык салуу же башка маселелер боюнча соттук териштирүүлөрдө ишенимди камсыз кылуу боюнча тапшырмалар; жана
  - (b) Эгерде төмөнкүлөрдүн бардыгы колдонулса, колдонуучу белгилүү бир таянычка ээ боло турган кесипкөй ой жүгүртүүлөрдү, көз караштарды же билдирүүлөрдү камтыган тапшырмалар:
    - (i) Бул ой жүгүртүүлөр, көз караштар же баяндалыштар жалпы тапшырмага гана тиешелүү болсо;
    - (ii) Ар кандай жазуу жүзүндөгү отчет, отчетто аныкталган болжолдонгон пайдалануучулар тарабынан гана колдонуу менен чектелет;
    - (iii) Белгиленген болжолдонгон пайдалануучулар менен түзүлгөн жазуу жүзүндөгү макулдашууга ылайык, бул тапшырма ишенимди камсыз кылуучу тапшырма болбошу керек; жана
    - (iv) Бул тапшырма практикалык адистин отчеттунда ишенимди камсыз кылуучу тапшырма катары көрсөтүлгөн эмес.

Ишенимди камсыз кылбоочу тапшырмалар боюнча отчеттор

20. Бул Концепциянын алкагында ишенимди камсыз кылуучу тапшырма болуп саналбаган тапшырма боюнча отчет берип жаткан практикалык адис бул отчетту ишенимди камсыз кылуучу отчеттон так айырмалайт. Ошентип, колдонуучуларды чаташтырбоо үчүн, ишенимди камсыз

стилинде жазылат. Негизинен аткарылган иш кардардын колдонуусу жана пайдалануусу үчүн гана. Иштин мүнөзү жана көлөмү практикалык адис менен кардардын ортосундагы макулдашуу менен аныкталат. Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын аныктамасына жооп берген ар кандай кызмат көрсөтүү консультациялык тапшырма эмес, ишенимди камсыз кылуучу тапшырма болуп саналат.

кылуучу отчет болбогон отчеттордо төмөнкүлөрдөн оолак болушат, мисалы:

- Бул Концепцияга же Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын стандарттарына ылайык келүүнү ачык эмес көрсөтүү.
  - “Ишенимди камсыз кылуу”, “аудит” же “обзордук текшерүү” деген сөздөрдү туура эмес колдонуу.
  - Критерийлерге ылайык тапшырманын баалануучу предметин өлчөө же баалоонун натыйжаларына болжолдонгон пайдалануучулардын ишенимин жогорулатууга багытталган ойдогудай жетиштүү далилдерге негизделген корутунду катары негиздүү түрдө жаңылышы мүмкүн болгон билдирүүнү киргизүү.
21. Практикалык адис жана жооптуу тарап, жооптуу тараптан башка болжолдонгон пайдалануучулар жок болсо, бирок ишенимди камсыз кылуунун стандарттарынын бардык башка талаптары аткарылса, тапшырмага ушул Концепциянын принциптерин колдонууга макул боло алышат. Мындай учурларда, практикалык адистин отчету, отчетту колдонууну жооптуу тарапка чектеген билдирүүнү камтыйт.

Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын өбөлгөлөрү

22. Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы кабыл алуу же улантуу маселесин кароодо төмөнкү өбөлгөлөр тиешелүү:
- (a) Тийиштүү тараптардын (башкача айтканда, тиешелүүлүгүнө жараша жооптуу тараптын, сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жактардын, жана тапшырманын буюртмачысынын) ролдору жана жоопкерчиликтери кырдаалга ылайыктуу; жана
  - (b) Тапшырмада төмөнкү мүнөздөмөлөрдүн баары барбы:
    - (i) Тапшырманын баалануучу предмети ылайыктуу;
    - (ii) Практикалык адис тапшырманын предмети жөнүндө маалыматты даярдоодо колдонулат деп күткөн критерийлер тапшырманын жагдайларына ылайыктуу болсо, анын ичинде алар 44-пунктта сүрөттөлгөн мүнөздөмөлөргө ээ болсо;
    - (iii) Тапшырманын предмети жөнүндө маалыматты даярдоодо практикалык адис колдонууну күткөн критерийлер болжолдонгон пайдалануучуларга жеткиликтүү болот;
    - (iv) Практикалык адис өзүнүн корутундусун негиздөө үчүн зарыл болгон далилдерди алууну күтүүдө;

- (v) Практикалык адистин корутундусу, же акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага же чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага шайкеш келген формада, жазуу жүзүндөгү отчетто баяндалууга тийиш; жана
  - (vi) Акылга сыярлык максат, анын ичинде, чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырма болгон учурда, практикалык адис ишенимди камсыз кылуунун маанилүү деңгээлин ала алат деп күтөт.
23. Ишенимди камсыздоо боюнча ар кандай тапшырмалардын баалануучу предмети абдан ар түрдүү болушу мүмкүн. Ишенимди камсыздоо боюнча кээ бир тапшырмалардын баалануучу предмети, адатта, жеке практикалык адис ээлик кылгандан тышкары атайын өздөштүрүүлөрдү жана билимди талап кылышы мүмкүн. Бирок, практикалык адистин тапшырманы жамааттык түрдө аткаруусу талап кылынган адамдар тиешелүү компетенцияга жана жөндөмгө ээ экендигине ишениши маанилүү (31-пунктту караңыз).
24. Потенциалдуу тапшырманы ишенимди камсыз кылуучу тапшырма катары кабыл алуу мүмкүн болбогондо, тапшырманын буюртмачысы болжолдонгон пайдалануучулардын керектөөлөрүн канаатандыра турган башка тапшырманы аныктай алат. Мисалы:
- (a) Эгерде практикалык адис колдонууну күткөн критерийлер ылайыктуу болбосо, 22-пункттагы башка өбөлгөлөрдү канааттандырган ишенимди камсыз кылуучу тапшырма аткарылышы мүмкүн, эгерде:
    - (i) Практикалык адис тапшырманын баалануучу предметинин бул критерийлерге ылайык келген бир же бир нече аспектилерин аныктай алат. Мындай учурларда, практикалык адис тапшырманын баалануучу предметинин ошол аспектинде карата ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы өз алдынча аткара алат. Мындай учурларда, ишенимди камсыз кылуучу тапшырма боюнча отчетто отчеттун тапшырманын баштапкы предметине тиешеси жок экендигин тактоо керек болушу мүмкүн; же
    - (ii) Тапшырманын баалануучу предмети үчүн ылайыктуу альтернативалуу критерийлер тандалып алынышы же иштелип чыгышы мүмкүн.
  - (b) Тапшырманын буюртмачысы консалтингдик тапшырма же макулдашылган жол-жоболор боюнча тапшырма сыяктуу ишенимди камсыз кылуучу тапшырма болуп саналбаган тапшырманы талап кыла алат.

25. Эгер кабыл алынса, ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы ишенимди камсыз кылбоочу тапшырмага, же акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага акылга сыярлык негиздемесиз алмаштырбоо керек. Болжолдонгон пайдалануучулардын талаптарына таасир этүүчү жагдайлардын өзгөрүшү же тапшырманын мүнөзүн түшүнбөстүк келишимди өзгөртүү жөнүндө өтүнүчтү актай алат. Эгерде мындай өзгөртүүлөр киргизилсе, бул өзгөртүүгө чейин кабыл алынган далилдер эске алынбайт. Акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу корутундуну түзүү үчүн ойдогудай жетиштүү далилдердин алынбашы, акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырмадан чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага өтүү үчүн алгылыктуу себеп боло албайт.

Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын элементтери

26. Бул бөлүмдө ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын төмөнкү элементтери талкууланат:
- (a) Практикалык адис, жооптуу тарап жана болжолдонгон пайдалануучуларды камтыган үч тараптуу мамилелер;
  - (b) Ылайыктуу тапшырманын баалануучу предмети;
  - (c) Ылайыктуу критерийлер;
  - (d) Талаптагыдай жетиштүү далилдер; жана
  - (e) Акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага же чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага шайкеш келген формада, жазуу жүзүндөгү ишенимди камсыз кылуучу отчет.

Тапшырманын үч тарабынын ортосундагы мамилелер

27. Ишенимди камсыз кылуучу бардык тапшырмаларда кеминде үч тарап бар: практикалык адис, жооптуу тарап жана болжолдонгон пайдалануучулар. Тапшырманын шарттарына жараша сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жактын же тапшырманын буюртмачысынын ролу да болушу мүмкүн (3-тиркемени да караңыз).
28. Жооптуу тарап жана болжолдонгон пайдалануучулар ар кандай ишканалардан же бир эле ишканадан болушу мүмкүн. Акыркы жагдайга мисал катары, эки тепкичтүү директорлор кеңешинин түзүмүндө байкоочу кеңеш ошол ишкананын аткаруучу органы тарабынан берилген маалыматтарга ишенимди камсыз кылууну сурай алат. Жооптуу тарап менен болжолдонгон пайдалануучулардын ортосундагы мамиле конкреттүү тапшырманын контекстинде каралышы керек жана жоопкерчиликтин салттуу түрдө аныкталган

чөйрөлөрүнөн айырмаланышы мүмкүн. Мисалы, ишкананын жогорку жетекчилиги (болжолдонгон пайдалануучу) практикалык адисти ишкананын ишинин бир аспектиси боюнча ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аткарууга тартат, ал төмөнкү деңгээлдеги жетекчиликтин (жооптуу тараптын) түздөн-түз жоопкерчилиги, бирок, акыркы жоопкерчилик жогорку жетекчиликтин гана мойнунда болот.

Практикалык адис

29. “Практикалык адис” – бул тапшырманын предмети жөнүндө маалыматта олуттуу бурмалоолор жок экендигине акылга сыярлык же чектелген ишенимди (шартка жараша) камсыз кылуу үчүн ишенимди камсыз кылуучу көндүмдөрдү жана ыкмаларды колдонуу менен тапшырманы аткарган адам же адамдар (эреже катары, тапшырманын жетекчиси же жумушчу топтун башка мүчөлөрү же тиешелүү учурларда аудитордук уюм)⁵. Тикелей баалоо боюнча тапшырманын жүрүшүндө практикалык адис критерийлерди пайдалануу менен тапшырманын баалануучу предметин сан жагынан да, сапат жагынан да баалайт жана өлчөйт, ошондой эле баалоонун жана өлчөөнүн натыйжаларында олуттуу бурмалоолор жок экендигине акылга сыярлык же чектелген ишенимди (шартка жараша) камсыз кылуу максатында, камсыз кылуучу көндүмдөрдү жана ыкмаларды колдонот.
30. Эгерде коомдук практикада иштеп жаткан кесипкөй бухгалтер эмес болгон компетенттүү практикалык адис ишенимди камсыз кылуу боюнча тиги же бул стандартка шайкештигин талап кылууну чечсе, анда ал Стандарттар 5-пунктта саналган негизги божомолдорду чагылдырган, БЭЭСК Кодекси жана СКЭС 1 стандартына тиешелүү талаптарды, же алардан кем эмес катаал болгон башка кесиптик же ченемдик талаптарды камтыгандыгын түшүнүү маанилүү.
31. Эгерде тапшырманы аткаруунун жагдайларын алдын ала билүү компетенттүүлүгүнө карата этикалык талаптар аткарылбай тургандыгын көрсөтсө, тапшырма кабыл алынбайт. Кээ бир учурларда, бул талаптар практикалык адистин эксперттинин ишин колдонуу менен практикалык адис тарабынан канааттандырылышы мүмкүн.
32. Мындан тышкары, практикалык адистин ишенимди камсыз кылуу тармагындагы өзү тарткан эксперттин жана башка практикалык адистердин ишине, тапшырманын предмети жөнүндө маалыматка карата ишенимди камсыз кылуучу тапшырма боюнча чыгарылган тыянак үчүн жоопкерчиликти өзүнө алууга жетиштүү көлөмдө

⁵ “Тапшырманын жетекчиси” жана “аудитордук уюм” терминдеринде тиешелүү учурларда ушул терминдерди мамлекеттик сектордо колдонулуучу эквиваленттерин түшүнүү керек.

катышууга мүмкүнчүлүгү болуш керек. Ошондой эле, мындай эксперттин же башка практикалык адистин ишенимди камсыз кылуу тармагындагы иши анын максаттарына шайкеш келет деген тыянакты түзүүгө керектүү далилдерди алуусу керек.

33. Ишенимди камсыз кылуу үчүн түзүлгөн корутунду үчүн жоопкерчиликти практикалык адис жалгыз өзү тартат, жана бул жоопкерчилик практикалык адистин эксперттинин же башка практикалык адистердин ишин колдонуу менен азайтылбайт. Бирок, эгерде практикалык адистин эксперттинин ишин пайдаланган практикалык адис, Ишенимди камсыз кылуу боюнча тиешелүү стандарттарына ылайык, бул эксперттин иши практикалык адистин максаттары үчүн адекваттуу деген тыянакка келсе, практикалык адис ошол тармактагы эксперттин тыянагын жана корутундусун тиешелүү далил катары кабыл ала алат.

Жооптуу тарап

34. Жооптуу тарап – тапшырманын баалануучу предмети үчүн жооптуу болгон тарап. Ырастоо боюнча тапшырмада жооптуу тарап көбүнчө сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жак болуп саналат. Жооптуу тарап практикалык адисти ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аткарууга жалдаган (тапшырманын буюртмачысы) болушу да, болбошу да мүмкүн.

Болжолдонгон пайдалануучулар

35. Болжолдонгон пайдалануучулар болуп, практикалык адис күтүп жаткандай, ишенимди камсыз кылуучу тапшырма боюнча пайдалана турган айрым адам(дар) же ишкана(лар), же адамдардын тобу. Жооптуу тарап болжолдонгон пайдалануучулардын бири боло алат, бирок жалгыз өзү эмес.
36. Айрым учурларда корутунду же ишенимди камсыз кылуу боюнча отчет даректелгенден башка жактар болжолдонгон пайдалануучулар болушу мүмкүн. Эгерде отчет көп сандагы адамдар үчүн жеткиликтүү болсо, практикалык адис ишенимди камсыз кылуучу тапшырма боюнча отчетту окуй тургандардын баарын аныктай албашы мүмкүн. Мындай учурларда, өзгөчө, потенциалдуу колдонуучулар тапшырманын баалануучу предметине кызыкчылыктын кеңири чөйрөсүнө ээ болушу мүмкүн болсо, болжолдонгон пайдалануучулар олуттуу жана жалпы кызыкчылыктары бар негизги таламдаш тараптар менен чектелиши мүмкүн. Болжолдонгон пайдалануучулар ар кандай жолдор менен, мисалы, практикалык адис менен жооптуу тараптын же тапшырманын буюртмачысынын макулдашуусу боюнча, же мыйзам же ченемдик укуктук актылар менен аныкталышы мүмкүн.

37. Болжолдонгон пайдалануучулар же алардын өкүлдөрү тапшырманын талаптарын аныктоодо практикалык адис жана жооптуу тарап (эгер башка болсо, тапшырманын буюртмачысы) менен түздөн-түз катыша алышат. Бирок, корутунду эмес, башкалардын катышуусуна жана макулдашылган жол-жоболорду аткаруу боюнча тапшырмага карабастан, тапшырманын буюртмачысы жана ар кандай үчүнчү тараптар менен макулдашылган жол-жоболорду аткаруунун натыйжасында иш жүзүндө табылган фактыларды билдирүүнү камтыйт:
- (a) Жол-жоболордун табиятын, мөөнөтүн жана көлөмүн аныктоо үчүн практикалык адис жооп берет; жана
  - (b) Эгерде практикалык адистин көңүлүнө пландаштырылган жол-жоболорду аныктоого негиз болгон маалыматтардан олуттуу айырмаланган маалымат келип түшсө, практикалык адис кошумча жол-жоболорду аткарууга муктаж болушу мүмкүн.
38. Кээ бир учурларда, болжолдонгон пайдалануучулар (мисалы, банкирлер жана жөнгө салуучулар) тиешелүү тараптан (тараптардан) белгилүү бир максат үчүн ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аткарууну талап кылышат же суранышат. Тапшырмада белгилүү бир максат үчүн иштелип чыккан критерийлер колдонулганда, ишенимди камсыз кылуучу тапшырма боюнча отчетто окурмандарды бул факты жөнүндө эскерткен билдирүү камтылат. Кошумчалай кетсек, практикалык адис ишенимди камсыз кылуу отчету конкреттүү колдонуучулар үчүн гана арналгандыгын көрсөтө алат. Тапшырманын шарттарына жараша, буга ишенимди камсыз кылуу отчетун бөлүштүрүүнү же колдонууну чектөө аркылуу жетишүүгө болот. Ишенимди камсыз кылуучу тапшырма боюнча отчет, эгерде ал белгилүү бир максаттуу болжолдонгон пайдалануучулар үчүн же белгилүү бир максат үчүн гана арналган болсо, чектелиши мүмкүн болсо да, тигил же бул колдонуучуга же максатка карата чектөөнүн жок болушунун өзү практикалык адиске карата юридикалык жоопкерчиликти көрсөтпөйт. Юридикалык жоопкерчиликтин болушу ар бир иштин жагдайына жана тиешелүү юрисдикцияга жараша болот.

Тапшырманын баалануучу предмети

39. Тапшырманын баалануучу предмети көптөгөн формаларды алышы мүмкүн, мисалы:
- Финансылык отчеттуулукта берилген маалыматты таануу, өлчөө, берүү жана маалыматты ачып көрсөтүү маалыматтын предмети боло турган мурдагы мезгилдин финансылык натыйжасы же абалы (мисалы, мурдагы мезгилдин финансылык

абал, финансылык натыйжалар жана акча каражаттарынын агымы).

- Финансылык болжолдо же финансылык планда чагылдырылган таануу, баалоо, берүү жана ачып көрсөтүү предмети боло турган финансылык натыйжа же абал (мисалы, болочок финансылык абал, финансылык натыйжа жана акча каражаттарынын агымы).
- Финансылык эмес көрсөткүчтөр же шарттар (мисалы, уюмдун ишмердүүлүгүнүн натыйжасы), алар үчүн тапшырманын предмети жөнүндө маалымат натыйжалуулуктун жана иштиктүүлүктүн негизги көрсөткүчтөрү боло алат.
- Физикалык мүнөздөмөлөр (мисалы, объекттин кубаттуулугу), алар үчүн предметтин маалыматы техникалык спецификациясы болушу мүмкүн.
- Тапшырманын предмети жөнүндө маалымат натыйжалуулук жөнүндө билдирүү боло турган системалар жана процесстер (мисалы, ишкананын ички контролдоо системасы же IT системасы).
- Жүрүм-турум (мисалы, корпоративдик башкаруу, ченемдик укуктук актыларга шайкеш келүү, персоналды башкаруу практикасы), алар үчүн предметтик маалымат шайкештик жөнүндө билдирүү же натыйжалуулук жөнүндө билдирүү болушу мүмкүн.

4-тиркеме кээ бир мисалдар менен мүмкүн болгон тапшырманын баалануучу предметтеринин түрлөрүнүн классификациясын берет.

40. Тапшырманын баалануучу предметтери ар кандай мүнөздөмөлөргө ээ, анын ичинде алар жөнүндө маалымат сапаттык же сандык, объективдүү же субъективдүү, тарыхый же келечектүү, убакыттын бир чегинде же белгилүү бир мезгилди камтыйт. Мындай мүнөздөмөлөр төмөнкүлөргө таасир этет:

- (a) Тапшырманын баалануучу предметин критерийлерге карата өлчөө же баалоого мүмкүн болгон тактык; жана
- (b) Колдо болгон далилдердин ынанымдуулугу.

Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын отчетунда болжолдонгон пайдалануучулар үчүн өзгөчө мааниге ээ болгон мүнөздөмөлөр белгилениши мүмкүн.

41. Тапшырманын баалануучу предметинин ылайыктуулугуна ишенимдин деңгээли таасир этпейт, башкача айтканда, эгерде тапшырманын баалануучу предмети акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага ылайык келбесе, ал ошондой чектелген

ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага ылайыктуу эмес, жана тескерисинче. Тапшырманын баалануучу предмети идентификациялануучу болуп саналат жана белгиленген критерийлер боюнча ырааттуу өлчөнүп же бааланышы мүмкүн. Ошентип, тапшырманын баалануучу предмети жөнүндө алынган маалымат, жагдайга жараша, акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуусу же чектелген ишенимди камсыз кылуусу тууралуу корутундусун колдоо үчүн ойдогудай жетиштүү далилдерди алуу жол-жоболоруна дуушар болушу мүмкүн.

Критерийлер

42. Критерийлер тапшырманын баалануучу предметин өлчөө жана баалоо үчүн колдонулуучу эталондор болуп саналат. Критерийлер формалдуу болушу мүмкүн, мисалы, финансылык отчеттуулукту түзүүдө, критерийлер Финансылык отчеттуулуктун Эл аралык стандарттары же Мамлекеттик сектордогу бухгалтердик эсептин эл аралык стандарттары болушу мүмкүн; ички контролдун оперативдүү натыйжалуулугу жөнүндө отчеттуулукту түзүүдө критерийлер ички контролдун белгиленген тутумуна же ушул максат үчүн атайын иштелип чыккан контролдун ар башка максаттарына негизделиши мүмкүн; жана шайкештик жөнүндө отчет берүүдө критерийлер колдонулуучу мыйзам, жобо же келишим болушу мүмкүн. Азыраак формалдуу критерийлердин мисалдары болуп ички иштелип чыккан жүрүм-турум кодекси же макулдашылган аткаруу деңгээли (мисалы, конкреттүү комитеттин бир жылдык жыйналыштарынын саны) саналат.
43. Кесипкөй ой жүгүртүүнүн контекстинде тапшырманын баалануучу предметин негиздүү ырааттуу өлчөө жана баалоо үчүн ылайыктуу критерийлер талап кылынат. Ылайыктуу критерийлер менен камсыз кылынбаган маалымат алкагы жок болсо, ар кандай корутунду жекече чечмелөөгө жана бурмалоого дуушар болушу мүмкүн. Ылайыктуу критерийлер контекстке сезгич болот, башкача айтканда, келишимдин шарттарына тиешелүү. Ал тургай, тапшырманын бир эле баалануучу предмети үчүн ар кандай критерийлер болушу мүмкүн, алар ар башка өлчөөнү жана баалоону берет. Мисалы, сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жак ченеп жаткан предметти өлчөөнү тандай турган критерийлердин бири кардарлардын канааттануусу болуп саналат, кардарлар тарабынан берилген жана кардарлардын пайдасына чечилген дооматтардын саны. Ошол эле учурда, сандык же сапаттык баалоону жүзөгө ашыруучу башка бир жак критерий катары сатып алуучу алгачкы сатып алгандан кийинки үч айдын ичинде кайталап сатып алуулардын санын тандай алат. Кошумчалай кетсек, критерийлер тапшырманын шарттарынын белгилүү бир жыйындысы үчүн ылайыктуу болушу мүмкүн, бирок тапшырманын шарттарынын

башка бир жыйындысы үчүн ылайыктуу болбошу мүмкүн. Мисалы, мамлекеттик же жөнгө салуучу органдарга отчет берүү критерийлердин белгилүү бир топтомун колдонууну талап кылышы мүмкүн, бирок бул критерийлер колдонуучулардын кеңири тобуна туура келбеши мүмкүн.

44. Ылайыктуу критерийлер төмөнкүдөй мүнөздөмөлөргө ээ:
- (a) Жөндүүлүк: Тиешелүү критерийлер болжолдонгон пайдалануучуларга чечим кабыл алууга жардам берген предмет жөнүндө маалыматка алып келет.
  - (b) Толукдук: Критерийлер, эгерде аларга ылайык даярдалган предмет жөнүндө маалыматтын негизинде кабыл алынган болжолдонгон колдонуучулардын чечимдерине таасир этет деп күтүлгөн бардык тиешелүү факторлор эске алынганда толук болуп саналат. Критерийлердин толуктугу, зарыл учурда, маалыматты берүү жана ачып көрсөтүү боюнча контролдук көрсөткүчтөрдүн бар экендигинен кабар берет.
  - (c) Ишенимдүүлүк: Ишенимдүү критерийлер ар кандай практикалык адистер тарабынан окшош шарттарда колдонулганда, зарыл болгон учурда, берүүнү жана ачып көрсөтүүнү алганда, тапшырманын баалануучу предметин акылга сыярлык ырааттуу түрдө өлчөөгө жана баалоого мүмкүндүк берет.
  - (d) Бейтараптык: Бейтарап критерийлер иштин жагдайына жараша, тапшырманын предмети жөнүндө бир жактуу эмес маалымат берет.
  - (e) Түшүнүктүүлүк: Түшүнүктүү критерийлер тапшырманын предмети жөнүндө маалымат болжолдонгон пайдалануучулардын түшүнүшүнө алып келет.
45. Адамдын башынан өткөргөн күтүүлөрүнүн же ой жүгүртүүлөрүнүн бүдөмүк сыпаттамалары ылайыктуу критерий болуп саналбайт.
46. Белгилүү бир тапшырма үчүн критерийлердин ылайыктуулугун баалоодо жогоруда көрсөтүлгөн мүнөздөмөлөрдүн ар биринин салыштырмалуу маанилүүлүгү кесипкөй ой жүгүртүүнүн маселеси болуп саналат. Критерийлердин ылайыктуулугу ишенимдин деңгээлинен көз каранды эмес, башкача айтканда, критерийлер акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырма үчүн ылайыктуу болбосо, алар ошондой эле чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырма үчүн да ылайыктуу эмес жана тескерисинче. Критерийлер мыйзамда же ченемдик укуктук актыларда белгилениши мүмкүн, же ыйгарым укуктуу же таанылган эксперттик органдар тарабынан ачык-айкын жол-жоболорго (белгиленген критерийлерге) ылайык

чыгарылышы мүмкүн. Башка критерийлер тапшырманын конкреттүү шарттарында предметтик маалыматты даярдоо максатында атайын иштелип чыгышы мүмкүн. Белгиленген же атайын иштелип чыккан критерийлер алардын конкреттүү тапшырмага ылайыктуулугун баалоо үчүн зарыл болгон иштердин көлөмүнө таасирин тийгизет, мисалы, эгерде башкасы көрсөтүлбөсө, белгиленген критерийлер, эгерде алар болжолдонгон пайдалануучулардын маалыматтык керектөөлөрүнө жооп берсе, ылайыктуу деп эсептелет.

47. Критерийлер тапшырманын баалануучу предмети кандайча өлчөнгөн же бааланганын түшүнө алышы үчүн болжолдонгон пайдалануучуларга жеткиликтүү болушу керек. Критерийлер төмөнкү жолдордун бири же бир нечеси менен болжолдонгон пайдалануучуларга жеткиликтүү болот:
  - (a) Эл алдына.
  - (b) Презентацияга предмет жөнүндө маалыматты так киргизүү аркылуу.
  - (c) Ишенимди камсыз кылуу жөнүндө отчетко ачык киргизүү жолу менен.
  - (d) Жалпы түшүнүк боюнча, мисалы, убакытты саат жана мүнөт менен өлчөө критерийи.
48. Критерийлер ошондой эле белгилүү бир болжолдонгон пайдалануучулар үчүн гана жеткиликтүү болушу мүмкүн, мисалы, келишимдин шарттары же тармактык ассоциация тарабынан чыгарылган критерийлер, алар белгилүү бир максатка гана тиешелүү болгондуктан, тармактагылар үчүн гана жеткиликтүү (38-пунктту дагы караңыз).
49. Тапшырманын бөлүгү катары, практикалык адис критерийлердин ылайыктуулугун аныктайт.

Далилдер

50. Ишенимди камсыз кылуу боюнча тапшырмалар критерийлерге ылайык тапшырманын баалануучу предметин өлчөөнүн жана баалоонун билдирилген натыйжасы жөнүндө тапшырманын контекстинде ойдогудай жетиштүү далилдерди алуу үчүн кесипкөй скептицизм менен пландаштырылат жана аткарылат. Тапшырманы пландаштырууда жана аткарууда, атап айтканда, жол-жоболордун мүнөзүн, мөөнөттөрүн жана көлөмүн аныктоодо тапшырманын маанилүүлүгүн, тобокелдигин, ошондой эле колдо болгон далилдердин санын жана сапатын кароодо кесипкөй ой жүгүртүү талап кылынат.

Кесипкөй скептицизм

51. Кесипкөй скептицизм – бул кыраакылыкты талап кылган мамиле, мисалы:
- (a) Алынган башка далилдер менен дал келбеген далилдер;
  - (b) Далил катары колдонулуучу документтердин жана суроо-талаптарга берилген жооптордун ишенимдүүлүгүнө шек туудурган маалыматтар;
  - (c) Ишенимди камсыз кылуунун стандарттарында талап кылынган жол-жоболордун зарылдыгын көрсөткөн жагдайлар; жана
  - (d) Мүмкүн болгон бурмалоолорду көрсөтүүчү шарттар.
52. Тапшырманын бүткүл жүрүшүндө кесипкөй скептицизмди сактоо, мисалы, төмөндөгүлөрдүн тобокелдигин төмөндөтүү үчүн зарыл:
- Адаттан тыш жагдайларга көңүл бурбоо;
  - Байкоолордон тыянак чыгарууда ашыкча жалпылоо; жана
  - Жол-жоболордун мүнөзүн, мөөнөттөрүн жана көлөмүн аныктоодо жана алардын натыйжаларын баалоодо туура эмес божомолдорду колдонуу.
53. Далилдерге сын көз менен баа берүү үчүн кесипкөй скептицизм керек. Буга далилдердин шайкеш келбегендигине жана документтердин ишенимдүүлүгүнө жана суроо-талаптарга келген жоопторго шек коюу кирет. Ал ошондой эле жагдайларды эске алуу менен алынган далилдердин ойдогудай жетиштүүлүгүн кароону камтыйт.
54. Тапшырма документтердин түп нускалыкын текшерүүнү камтыган учурларды кошпогондо, практикалык адисте башкача ишенүүгө негиз болбосо, жазуулар жана документтер түп нуска деп кабыл алынышы мүмкүн. Бирок, практикалык адис далил катары колдонула турган маалыматтын ишенимдүүлүгүн карайт.
55. Практикалык адистин далилдерди келтиргендердин чынчылдыгы жана кынтыксыздыгы боюнча мурунку тажрыйбасына көңүл бурбай коюуга болбойт. Ошого карабастан, далилдерди келтиргендер чынчыл жана ак ниеттүү деген ишеним, практикалык адисти кесипкөй скептицизмди сактоо зарылчылыгынан бошотпойт.

Кесипкөй ой жүгүртүү

56. Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы талаптагыдай аткаруу үчүн кесипкөй ой жүгүртүү керек. Себеби, тиешелүү этикалык талаптарды жана ишенимди камсыздоонун тиешелүү стандарттарын чечмелөө, ошондой эле тапшырманын бүткүл жүрүшүндө талап кылынган

негизделген чечимдерди фактыларга жана жагдайларга тиешелүү окутууну, билимди жана тажрыйбаны колдонбой туруп кабыл алуу мүмкүн эмес. Кесипкөй ой жүгүртүү, атап айтканда, төмөнкү маселелер боюнча чечимдерге карата талап кылынат:

- Маанилүүлүк жана тапшырмага тиешелүү тобокелдик.
  - Ишенимди камсыз кылуунун тиешелүү стандарттарынын талаптарына жооп берүү жана далилдерди алуу үчүн колдонулган жол-жоболордун мүнөзү, мөөнөтү жана көлөмү.
  - Ойдогудай жетиштүү далилдердин алынган-алынбаганын, жана ишенимди камсыз кылуунун тиешелүү стандарттарынын максаттарына жетүү үчүн дагы канчалык көп нерселерди жасоо керек экендигине баа берүү. Атап айтканда, чектелген ишенимди камсыздоо боюнча тапшырмада, ишенимдин маанилүү деңгээли алынган-алынбаганын баалоо үчүн кесипкөй ой жүгүртүү талап кылынат.
  - Тикелей баалоо боюнча тапшырмада, тапшырманын баалануучу предметине критерийлерди колдонуу, жана эгер практикалык адис критерийлерди тандаса же иштеп чыкса, аларды тандоонун жана иштеп чыгуунун критерийлери. Ырастоо боюнча тапшырмада, башкалар тарабынан жасалган мындай чечимдерди баалоо.
  - Алынган далилдердин негизинде тиешелүү тыянактарды чыгаруу.
57. Практикалык адистен күтүлгөн кесипкөй ой жүгүртүүнүн айырмалоочу өзгөчөлүгү, анын даярдыгы жана квалификациясынын өзү акылга сыярлык ой жүгүртүүлөрдү калыптандыруу үчүн зарыл болгон көндүмдөрдү жана жөндөмдөрдү өнүктүрүүдө көмөктөшкөн практикалык адис тарабынан даярдалышында.
58. Кандайдыр бир конкреттүү иш боюнча кесипкөй ой жүгүртүүнү жүзөгө ашыруу практикалык адиске белгилүү болгон фактыларга жана жагдайларга негизделет. Татаал же талаштуу маселелер боюнча тапшырманы аткаруунун жүрүшүндө аудитордук топтун ичинде да, аудитордук топ менен аудитордук фирманын ичиндеги же тышындагы тиешелүү деңгээлдеги башка кызматкерлердин ортосундагы консультациялар практикалык адиске маалыматка негизделген жана акылга сыярлык ой жүгүртүүлөрдү жасоого жардам берет.
59. Кесипкөй ой жүгүртүү кабыл алынган чечим ишенимди камсыздоо жана өлчөө же баалоо принциптерин билгичтик менен колдонууну чагылдырабы же жокпу, ошондой эле практикалык адистин ишенимди камсыз кылуучу тапшырма боюнча отчету даярдалган датага чейин

практикалык адиске белгилүү болгон фактыларга жана жагдайларга шайкеш келер-келбесинин негизинде бааланышы мүмкүн.

60. Кесипкөй ой жүгүртүү бүткүл тапшырманын жүрүшүндө колдонулушу керек. Кесипкөй ой жүгүртүү тапшырманын фактылары жана жагдайлары, же ойдогудай жетиштүү далилдер менен тастыкталбаган чечимдерди колдоо үчүн колдонулбашы керек.

Далилдердин ойдогудай жетиштүүлүгү

61. Далилдердин ойдогудай жетиштүүлүгү өз ара байланышта. Жетиштүүлүк – далилдердин санынын өлчөмү. Талап кылынган далилдердин санына тапшырманын предмети жөнүндө маалыматтагы олуттуу бурмалоо тобокелдиктери (тобокелдиктер канчалык жогору болсо, далилдер көбүрөөк талап кылынышы мүмкүн), ошондой мындай далилдердин сапаты (сапаты канчалык жогору болсо, далилдер азыраак талап кылынышы мүмкүн) таасир этет. Далилдерди көбүрөөк алуу анын сапатсыздыгынын ордун толтура албайт (81-82-пункттарды да караңыз).
62. Ылайыктуулук – далилдердин сапатынын өлчөмү; башкача айтканда, практикалык адистин корутундусуна колдоо көрсөтүүдө анын актуалдуулугу жана ишенимдүүлүгү.
63. Далилдердин ишенимдүүлүгүнө анын булагы жана табияты таасир этет, ошондой эле ал ишенимдүү далилдер алынган айрым жагдайлардан көз каранды. Далилдердин ар кандай түрлөрүнүн ишенимдүүлүгү жөнүндө жалпылоо жүргүзүлүшү мүмкүн; бирок, мындай жалпылоо маанилүү бөтөнчөлүктөргө дуушар болот. Далилде тышкы булактардан алынган учурда да анын ишенимдүүлүгүнө таасир эте турган жагдайлар болушу мүмкүн. Мисалы, эгерде булак маалыматтуу же объективдүү болбосо, тышкы булактан алынган далилдер ишенимсиз болушу мүмкүн. Бөтөнчөлүктөрдүн болушу мүмкүн экендигин моюнга алсак, далилдердин ишенимдүүлүгү жөнүндө төмөнкү жалпылоолор пайдалуу болушу мүмкүн:
- Далилдер кызыкдар тараптан (тараптардан) тышкары булактардан алынганда ишенимдүүрөөк болот.
  - Тиешелүү контроль натыйжалуу болгондо, ишкананын ичинде алынган далилдер ишенимдүү болот.
  - Практикалык адис тарабынан тикеден-тике алынган далилдер (мисалы, контролду колдонууга байкоо жүргүзүү) кыйыр түрдө же корутундулоо жолу менен алынган (мисалы, контролду колдонуу боюнча сурамжылоо) далилдерге караганда ишенимдүү.

- Кагаз, электрондук же башка маалымат алып жүрүүчүдө болобу, документалдуу түрдө болгон далилдер (мисалы, талкууланган нерсени жолугушудан кийин оозеки билдирүүгө караганда, жолугушуунун жүрүшүндө жазылган протокол) адатта ишенимдүүрөөк болот.
64. Эреже катары, өзүнчө каралып жаткан далилдерге караганда, ар кандай булактардан алынган же ар башка мүнөздөгү ырааттуу далилдер менен көбүрөөк ишеничтүүлүк алынышы мүмкүн. Мындан тышкары, ар кандай булактардан же башка мүнөздөгү далилдерди алуу же башка далилдерди ырасташы, же тигил же бул далилдин ишенимсиздигин көрсөтүшү мүмкүн. Бир булактан алынган далилдер башка булактан алынган далилдерге карама-каршы келген учурда, дал келбөөчүлүктү чечүү үчүн кандай кошумча жол-жоболор зарыл экендигин аныктоо керек.
  65. Талаптагыдай жетиштүү далилдерди алуу жагынан алганда, белгилүү бир мезгилди камтыган предметтик маалымат боюнча ишенимди камсыз кылуу, белгилүү бир убакыттын предмети боюнча маалыматка караганда жалпысынан кыйыныраак. Мындан тышкары, процесстер боюнча берилген корутундулар, адатта, келишимдер камтылган мезгил менен чектелет; практикалык адис келечекте процесс белгиленген тартипте иштей береби же жокпу деген корутунду бербейт.
  66. Практикалык адистин корутундусун негиздөө үчүн ойдогудай жетиштүү далилдер алындыбы же жокпу деген суроо далилдерди алууга кеткен чыгымдар менен алынган маалыматтын пайдалуулугунун ортосундагы байланышты кароону камтыган кесипкөй ой жүгүртүүнүн маселеси болуп саналат. Далилдердин санына жана сапатына, демек, анын ишенимди камсыз кылуу жөнүндө отчетту колдоо үчүн ойдогудай жетиштүү экендигине баа берүүдө практикалык адис кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонот жана кесиптик скептицизмди көрсөтөт.

Маанилүүлүк

67. Маанилүүлүк ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы пландаштырууда жана аткарууда, анын ичинде жол-жоболордун мүнөзүн, мөөнөтүн жана көлөмүн аныктоодо, ошондой эле тапшырманын предмети жөнүндө маалыматта бурмалоолордун жоктугун баалоодо маанилүү. Маанилүүлүк жөнүндө кесипкөй ой жүгүртүүлөр курчап турган жагдайларды эске алуу менен кабыл алынат, бирок ишенимди камсыз кылуу деңгээли таасир этпейт, башкача айтканда, ошол эле болжолдонгон пайдалануучулар жана коюлган максат үчүн, акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырма үчүн маанилүүлүк чектелген ишенимди камсыз кылуучу

тапшырма менен бирдей, анткени маанилүүлүк болжолдонгон пайдалануучулардын маалымат керектөөлөрүнө негизделет.

68. Эгерде жекече же жалпысынан алар тапшырманын предмети жөнүндө маалыматтын негизинде болжолдонгон пайдалануучулардын тиешелүү чечимдерине таасир этет деп негиздүү түрдө күтүлсө, бурмалоолор, анын ичинде калтыруулар маанилүү болуп эсептелет. Практикалык адистин маанилүүлүктү кароосу кесипкөй ой жүгүртүүнүн маселеси болуп саналат жана ага практикалык адистин болжолдонгон пайдалануучулардын бир топ катары жалпы маалыматтык керектөөлөрүн кабыл алуусу таасир этет. Тапшырма конкреттүү колдонуучулардын спецификалык маалымат керектөөлөрүн канааттандыруу үчүн иштелип чыкпаса, маалымат керектөөлөрү ар түрдүү болушу мүмкүн болгон бурмалоолордун конкреттүү колдонуучуларга мүмкүн болуучу таасири, адатта, каралбайт.
69. Маанилүүлүк сапаттык факторлордун контекстинде, ал эми колдонулушу мүмкүн болгон учурда сандык факторлордун контекстинде каралат. Белгилүү бир тапшырмада маанилүүлүктү кароодо сапаттык жана сандык факторлордун салыштырмалуу айырмасы кесипкөй ой жүгүртүүнүн маселеси болуп саналат.
70. Маанилүүлүк практикалык адистин отчетунда камтылган маалыматка тиешелүү. Демек, эгерде тапшырма предметтик маалыматтын бардык аспектилерин эмес, кээ бирлерин гана камтыса, маанилүүлүк предметтик маалыматтын тапшырмада камтылган бөлүгүнө гана карата каралат.

Тапшырмага тийиштүү тобокелдик

71. Тапшырманын предмети жөнүндө маалымат, тапшырманын баалануучу предметинин жана критерийлеринин контекстинде туура эмес чагылдырылышы мүмкүн, демек, потенциалдуу түрдө маанилүү деңгээлде бурмаланышы мүмкүн. Бул предметтик маалымат тапшырманын баалануучу предметин өлчөө же баалоо үчүн критерийлердин колдонулушун туура чагылдырбаганда пайда болот.
72. Тапшырмага тийиштүү тобокелдик – эгерде тапшырманын предмети жөнүндө маалымат олуттуу бурмаланган болсо, практикалык адис шайкеш эмес тыянак чыгарат деген тобокелдик. Тапшырмага тийиштүү тобокелдик практикалык адистин бизнес тобокелдигине, мисалы, соттук процесстердеги жоготуулар, жагымсыз жарыялоо же предметтин конкреттүү маалыматынан келип чыккан башка окуяларга тиешелүү эмес жана аларды камтыбайт.
73. Тапшырмага тийиштүү тобокелдикти нөлгө чейин төмөндөтүү өтө сейрек ишке ашат же экономикалык жактан натыйжалуу болот,

ошондуктан “акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуу” төмөндөгүдөй факторлордун натыйжасында абсолюттук ишенимди камсыз кылуудан азыраак болот:

- Тандалма тестирилөөнү колдонуу.
- Ички контролго мүнөздүү чектөөлөр.
- Практикалык адистин колунда болгон далилдердин көбү тыянак чыгарууга караганда ынандырууга багытталгандыгы, бул факт.
- Далилдерди чогултууда жана баалоодо, ушул далилдердин негизинде тыянактарды түзүүдө кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонуу.
- Кээ бир учурларда критерийлер боюнча өлчөгөндө же баалаганда тапшырманын баалануучу предметинин мүнөздөмөлөрү.

74. Жалпысынан алганда, тапшырмага тийиштүү тобокелдик төмөнкү компоненттер менен көрсөтүлүшү мүмкүн, бирок бул компоненттердин баары эле сөзсүз түрдө бардык ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларда болушу же маанилүү болушу мүмкүн эмес:

- (a) Практикалык адис тарабынан түздөн-түз көзөмөлдөнбөгөн тобокелдиктер, алар өз кезегинде төмөнкүлөрдөн турат:
  - (i) Тиешелүү тарап(тар) тарабынан колдонулуп жаткан кандайдыр бир тиешелүү контролдукту кароого чейин олуттуу бурмалоого дуушар болгон предметтик маалымат (түшүнүктүү тобокелдик); жана
  - (ii) Предметтик маалыматтын олуттуу бурмалануусу тиешелүү тараптын (тараптардын) ички контролдоо системасы тарабынан алдын алынбай, же аныкталбай жана оңдолбой калуу тобокелдиги (контролдук тобокелдик); жана
- (b) Практикалык адис түздөн-түз таасир этүүчү тобокелдиктер, алар өз кезегинде төмөнкүлөрдөн турат:
  - (i) Практикалык адистин аткарган жол-жоболору олуттуу бурмалоону байкабай калуу тобокелдиги (аныктоо тобокелдиги); жана
  - (ii) Тикелей баалоо боюнча тапшырмада, практикалык адистин критерийлер боюнча өлчөө же баалоого байланышкан тобокелдиктер (өлчөө же баалоо тобокелдиги).

75. Бул компоненттердин ар бири тапшырмага канчалык деңгээлде тиешеси бар экендиги тапшырманын шарттарына көз каранды, атап айтканда:

- Тапшырманын баалануучу предметинин мүнөзү жана предметтик маалымат. Мисалы, контролдоо каражаттардын тобокелдик концепциясы башкаруунун натыйжалуулугу же физикалык абалдын бар экендиги жөнүндө маалыматка караганда, тапшырманын баалануучу предмети уюмдун ишинин натыйжасы жөнүндө маалыматты даярдоого байланыштуу болгондо пайдалуураак болушу мүмкүн.
- Аткарылып жаткан тапшырма акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу же чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырма экендиги. Мисалы, чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларда практикалык адис контролдоону тестирлөөдөн башка ыкмалар менен далилдерди алууну чечиши мүмкүн, мындай учурда контролдук тобокелдикти кароо бир эле предметтин маалыматы боюнча акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага караганда анча маанилүү эмес болушу мүмкүн.
- Тикелей тапшырмабы же ырастоо боюнча тапшырмабы. Эгерде контролдоо каражаттарынын тобокелдиги концепциясы ырастоо тапшырмаларына тиешелүү болсо, анда өлчөө же баалоо тобокелдигинин кеңири концепциясы тикелей тапшырмаларга көбүрөөк тиешелүү.

Тобокелдиктерди кароо так өлчөнүүчү маселе эмес, кесипкөй ой жүгүртүү маселеси экендиги көбүрөөк.

Жол-жоболордун мүнөзү, мөөнөттөрү жана көлөмү

76. Адатта, акылга сыярлык ишенимди камсыз кылууну же чектелген ишенимди камсыз кылууну алуу үчүн жол-жоболордун айкалышы колдонулат. Бул жол-жоболор төмөндөгүлөрдү камтышы мүмкүн:

- Инспекциялоо;
- Байкоо жүргүзүү;
- Ырастоо;
- Кайра эсептөө;
- Кайра аткаруу;
- Талдоо жол-жоболору; жана
- Суроо-талап жолдоо.

Жол-жоболордун так мүнөзү, мөөнөтү жана көлөмү бир тапшырмадан экинчисине ар кандай болот. Көптөгөн ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар үчүн жол-жоболордогу чексиз өзгөрүүлөр теориялык жактан мүмкүн. Бирок, иш жүзүндө аларды так жана ачык айтуу кыйын.

77. Акылга сыярлык ишенимди жана чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалары, экөө тең ишенимди камсыз кылуучу иш билгилик жана жөндөмдөрдү колдонууну жана кайталануучу, системалуу тапшырма процессинин бир бөлүгү катары ойдогудай жетиштүү далилдерди чогултууну талап кылат, анын ичинде тапшырманын баалануучу предметин жана башка тапшырма шарттарын түшүнүүнү камтыйт.
78. Акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырма төмөнкүлөрдү камтыйт:
- (a) Тапшырманын баалануучу предметин жана тапшырманын башка жагдайларын түшүнүүнүн негизинде, предметтик маалыматтагы олуттуу бурмалоолордун тобокелдиктерин аныктоо жана баалоо;
  - (b) Бааланган тобокелдиктерге жооп берүү жана практикалык адистин корутундусун колдоо үчүн акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуу үчүн жол-жоболорду иштеп чыгуу жана аткаруу; жана
  - (c) Тапшырманын контекстинде алынган далилдердин ойдогудай жетиштүүлүгүн баалоо жана зарыл болгон учурда, кошумча далилдерди алууга аракет кылуу.
79. Чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмада ойдогудай жетиштүү далилдерди алуу үчүн жол-жоболордун мүнөзү, мөөнөтү жана көлөмү акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага салыштырмалуу чектелген. Тапшырманын баалануучу предмети үчүн спецификалык стандартта, мисалы, чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын конкреттүү түрү үчүн ойдогудай жетиштүү далилдер негизинен аналитикалык жол-жоболор жана суроо-талаптар аркылуу алынаарын айтышы мүмкүн. Бирок, чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын башка түрлөрү боюнча тапшырманын баалануучу предмети үчүн спецификалык стандарттары жок болгон учурда, ойдогудай жетиштүү далилдерди чогултуу жол-жоболору негизинен аналитикалык жол-жоболор жана суроо-талаптар болуш да мүмкүн же болбошу да мүмкүн. Булар тапшырманын шарттарына, атап айтканда тапшырманын баалануучу предметине жана болжолдонгон пайдалануучулардын жана тапшырманын буюртмачысынын маалыматтык керектөөлөрүнө, анын ичинде убакытка жана чыгымдарга байланыштуу чектөөлөргө жараша

өзгөрүп турат. Жол-жоболордун мүнөзүн, мөөнөтүн жана көлөмүн аныктоо кесипкөй ой жүгүртүүнүн маселеси болуп саналат жана бир тапшырмадан экинчисине өзгөрүп турат.

80. Чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырма төмөнкүлөрдү камтыйт:
- (a) Тапшырманын баалануучу предметин жана башка жагдайларын түшүнүүнүн негизинде, предметтик маалыматта олуттуу бурмалоо пайда болушу мүмкүн болгон аймактарды аныктоо;
  - (b) Бул аймактарды карап чыгуу үчүн жол-жоболорду иштеп чыгуу жана аткаруу, ошондой эле практикалык адистин корутундусун колдоо үчүн чектелген ишенимди камсыз кылуу; жана
  - (c) Эгерде практикалык адис предметтин маалыматы олуттуу бурмаланган болушу мүмкүн деген ойго түрткөн маселе(лер) билинип калса, кошумча далилдерди алуу үчүн кошумча жол-жоболорду иштеп чыгуу жана аткаруу.

Колдо болгон далилдердин саны жана сапаты

81. Колдо болгон далилдердин санына жана сапатына төмөнкүлөр таасир этет:
- (a) Тапшырманын баалануучу предметинин жана предметтик маалыматтын мүнөздөмөсү. Мисалы, тапшырманын предмети жөнүндө маалымат өткөн мезгилдердики эмес, келечекке багытталган болсо, анча объективдүү эмес далилдер күтүлүшү мүмкүн (40-пунктту караңыз); жана
  - (b) Башка жагдайлар, мисалы, практикалык адисти дайындоо убактысы, мекеменин документти сактоо саясаты, адекваттуу эмес маалымат системасы же жооптуу тарап койгон чектөөлөрдөн улам, негиздүү түрдө болушу мүмкүн болуп күтүлгөн далилдер жок болгондо.

Адатта, колдо болгон далилдер төгүндөлбөс эмес, ынандыруучу болот.

82. Өзгөртүлбөгөн корутунду төмөнкү учурларда акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага да, чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага да ылайыктуу эмес:
- (a) Жагдайлар практикалык адиске тапшырмага тийиштүү тобокелдикти тиешелүү деңгээлге чейин төмөндөтүү үчүн зарыл болгон далилдерди алууга жол бербейт; же
  - (b) Тапшырма боюнча тараптардын бири практикалык адиске тапшырмага тийиштүү тобокелдикти тиешелүү деңгээлге чейин

төмөндөтүү үчүн зарыл болгон далилдерди алууга тоскоолдук кылган чектөө киргизсе.

Ишенимди камсыз кылуу боюнча отчет

83. Практикалык адис алынган далилдер боюнча өз корутундусун түзөт жана предметтин маалыматына карата ошол ырастоо пикирин так билдирген жазуу жүзүндөгү отчет берет. Ишенимди камсыз кылуу стандарттары ишенимди камсыз кылуу боюнча отчеттордун негизги элементтерин аныктайт.
84. Акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырмада практикалык адистин пикири позитивдүү формада баяндалат, ал практикалык адистин тапшырманын баалануучу предметин өлчөөнүн же баалоонун натыйжасы жөнүндө пикирин билдирет.
85. Акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын максатына шайкеш формада туюнтулган корутундулардын мисалдарына төмөнкүлөр кирет:
- Тапшырманын баалануучу предметинин жана колдонулуучу критерийлери боюнча айтылганда: “Биздин пикирибиз боюнча, ишкана бардык олуттуу аспектилерде XYZ Мыйзамын сактаган”.
  - Эгерде предметтик маалымат жана колдонулуучу критерийлер боюнча билдирилсе, “Биздин оюбузча, финансылык отчеттуулук [*күнгө карата*] болгон мекеменин финансылык абалын, ошондой эле анын финансылык натыйжалуулугун жана XYZ концепциясына ылайык көрсөтүлгөн датада аяктаган жыл үчүн акча каражаттарынын агымын бардык олуттуу аспектилери боюнча туура чагылдырат”. же
  - Эгерде тиешелүү тараптын билдирүүсү катары билдирилсе, “Биздин оюбузча, [тиешелүү тараптын] ишкана XYZ Мыйзамына ылайык келет деген билдирүүсү бардык маанилүү аспектилер жагынан адилеттүү баяндалган” же “Биздин оюбузча, [тиешелүү тараптын] ишканын натыйжалуулугунун негизги көрсөткүчтөрү XYZ критерийлерине ылайык берилгендигин тууралуу билдирүүсү бардык маанилүү аспектилерде адилет айтылган”.
- Тикелей тапшырмада практикалык адистин корутундусу тапшырманын баалануучу предмети жана критерийлер боюнча түзүлөт.
86. Чектелген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмада практикалык адистин корутундусу аткарылган тапшырманын негизинде практикалык адистин көңүлүн бурдуруу үчүн предметтин маалыматы

олуттуу бурмаланган деп ишенүүгө түрткөн маселени (маселелерди) билдирген формада чагылдырылат. Мисалы, “Аткарылган жол-жоболордун жана алынган далилдердин негизинде, ишкана ХҮЗ мыйзамын бардык маанилүү аспектилер жагынан сактаган жок деп ишенүүгө түрткү берген эч нерсе биздин көңүлдү бурдурган жок”.

87. Практикалык адис болжолдонгон пайдалануучулар менен натыйжалуу байланышты камсыз кылуу үчүн отчеттуулуктун “кыска формадагы” же “узун формадагы” стилин тандай алат. “Кыска формадагы” отчеттор, адатта, негизги элементтерди гана камтыйт. “Узун формадагы” отчеттор практикалык адистин корутундусуна таасир этүүгө арналбаган башка маалыматтарды жана түшүндүрмөлөрдү камтыйт. Негизги элементтерден тышкары, узун формадагы отчеттор тапшырманын деталдуу шарттарын, колдонулуучу критерийлерди, тапшырманын айрым аспектилерине тиешелүү тыянактарды, практикалык адистин жана тапшырмага тартылган башка адамдардын квалификациясынын жана тажрыйбасынын деталдарын майда-чүйдөсүнө чейин баяндай алат, маанилүүлүк деңгээлдерин ачат, жана кээ бир учурларда сунуштарды берет. Мындай маалыматты камтуу керекпи же жокпу, анын болжолдонгон пайдалануучуларынын маалыматтык керектөөлөрүнүнөн көз каранды.
88. Практикалык адистин корутундусу анын корутундусуна таасир этүүгө арналбаган маалыматтардан же түшүндүрмөлөрдөн, анын ичинде ар кандай Маанилүү жагдайлардан, Башка маалыматтардан, тапшырманын айрым аспектилерине тиешелүү корутундулардан, ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар боюнча отчетто камтылган сунуштардан же кошумча маалыматтардан ачык ажыратылган. Колдонулган формулировкалар “Маанилүү жагдайлар”, “Башка маалыматтар” бөлүмдөрү жана тапшырманын кээ бир аспектиери боюнча практикалык адистин көңүлүн бурган тыянактар, сунуштар же кошумча маалыматтар практикалык адистин корутундусун жокко чыгаруу максатында эмес экендигин ачык-айкын көрсөтүп турат.
89. Практикалык адис төмөнкүдөй жагдайларда өзгөртүлгөн корутунду чыгарат:
  - (a) Практикалык адистин кесипкөй ой жүгүртүүсү боюнча, иштин көлөмүндө чектөөлөр болгондо, жана маселенин кесепеттери олуттуу болушу мүмкүн болгондо. Мындай учурларда, практикалык адис корутундусун коюлган шарты менен берет же пикирди билдирүүдөн баш тартат. Кээ бир учурларда, практикалык адис тапшырмадан баш тартуунун мүмкүнчүлүгүн карап көрөт.
  - (b) Эгерде, практикалык адистин кесипкөй ой жүгүртүүсү боюнча, тапшырманын предмети жөнүндө маалымат олуттуу

бурмаланган болсо. Мындай учурларда практикалык адис корутундусун коюлган шарты менен берет же терс корутунду берет. Тапшырманын предмети жөнүндөгү маалымат практикалык адистин корутундусу болуп саналган тикелей тапшырмаларда, жана практикалык адис тапшырманын баалануучу предметинин кээ бир бөлүгү же бардык олуттуу аспектилерге критерийлерге жооп бербейт деген тыянакка келсе, ал корутунду да жагдайга жараша коюлган шарты менен болот же терс тыянактуу болуп калат.

90. Эгерде кандайдыр маселенин кесепеттери же мүмкүн болуучу кесепеттери терс корутунду берүүнү же корутунду берүүдөн баш тартууну талап кыла тургандай олуттуу жана кеңири жайылбаса, коюлган шарты менен корутунду чыгарылат.
91. Эгерде тапшырманы кабыл алгандан кийин, ишенимди камсыздоо боюнча тапшырманын бир же бир нече өбөлгөлөрү жок экендиги аныкталса, практикалык адис бул маселени тиешелүү тарап(тар) менен талкуулайт жана төмөнкүлөрдү аныктайт:
- (a) Маселени практикалык адисти канаатандыргыдай кылып чечүүгө болобу;
  - (b) Тапшырманын үстүндө иштөөнү улантуунун мааниси барбы; жана
  - (c) Ишенимди камсыздоо боюнча отчетто бул маселени кабарлоо керекпи, эгер ооба болсо, кантип.
92. Эгерде тапшырманы кабыл алгандан кийин критерийлердин кээ бирлери же бардыгы ылайыктуу эмес экендиги, же тапшырманын баалануучу предметтеринин кээ бирлери же бардыгы ишенимди камсыздоочу тапшырма үчүн ылайыктуу эместиги аныкталса, анда практикалык адис колдонуудагы мыйзамдардын же ченемдик актылардын негизинде тапшырмадан баш тартуу мүмкүн болсо, тапшырмадан баш тартуу мүмкүнчүлүгүн карайт. Эгерде практикалык адис тапшырманы улантчу болсо, анда ал төмөндөгүдөй учурларда билдирүү жасайт:
- (a) Маселе канчалык маанилүү жана кеңири жайылганына жараша коюлган шарты бар корутунду же терс корутунду, практикалык адистин кесипкөй ой жүгүртүүсү боюнча, ылайыксыз критерийлер же тапшырманын туура эмес бааланган предмети болжолдонгон пайдалануучуларды адаштырышы мүмкүн болгондо; же
  - (b) Коюлган шарты бар корутунду же корутунду берүүдөн баш тартуу, практикалык адистин кесипкөй ой жүгүртүүсү боюнча,

башкача учурларда маселе канчалык маанилүү жана кеңири таралганына жараша.

Башка маалыматтар

Коммуникация боюнча башка милдеттер

93. Практикалык адис тапшырманын шарттарына жана тапшырманын башка жагдайларына ылайык жооптуу тараптын, сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жактардын, тапшырманын буюртмачысынын, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын жана башкалардын назарына жеткирүү керек болгон кандайдыр бир маселе практикалык адистин көңүлүнө түшкөндү же жокпу деген маселени чечет.

Документация

94. Тапшырма боюнча документация, эгерде ал өз убагында даярдалса жана тапшырма менен алдын ала эч кандай байланышы жок тажрыйбалуу практикалык адиске төмөндөгүлөрдү түшүнүүгө мүмкүндүк берүү үчүн ойдогудай ылайыктуу болсо, ишенимди камсыз кылуу боюнча отчет үчүн негиздин жазуусун камсыз кылат:

- (a) Ишенимди камсыз кылуучу стандарттарга жана колдонулуучу мыйзамдык жана ченемдик талаптарга ылайык келүү үчүн аткарылган жол-жоболордун мүнөзү, мөөнөтү жана көлөмү;
- (b) Аткарылган жол-жоболордун натыйжалары, жана алынган далилдер; жана
- (c) Тапшырманын жүрүшүндө келип чыккан олуттуу маселелер, алардан чыгарылган корутундулар жана бул корутундуларга жетүү үчүн жасалган олуттуу кесиптик ой жүгүртүүлөр.

95. Тапшырма боюнча документация практикалык адис аныктаган маалымат менен практикалык адистин бул же тигил олуттуу маселеге карата акыркы корутундусунун ортосундагы ар кандай карама-каршылыктарды кантип чечкени жөнүндө маалыматты камтыйт.

Практикалык адистин аты-жөнүн туура эмес колдонуу

96. Эгерде практикалык адис тапшырманын баалануучу предмети жөнүндө маалымат боюнча отчет даярдап берсе, же ошол предмет менен же тапшырманын баалануучу предмети жөнүндө маалымат менен кесиптик байланышта практикалык адистин атын пайдаланууга макулдук берсе, практикалык адис тапшырманын баалануучу предмети менен же тиешелүү предметтин маалыматы байланышкан болот. Эгерде практикалык адис мындай жол менен байланышпаган болсо, үчүнчү жактар практикалык адистин жоопкерчилигин өзүнө ала

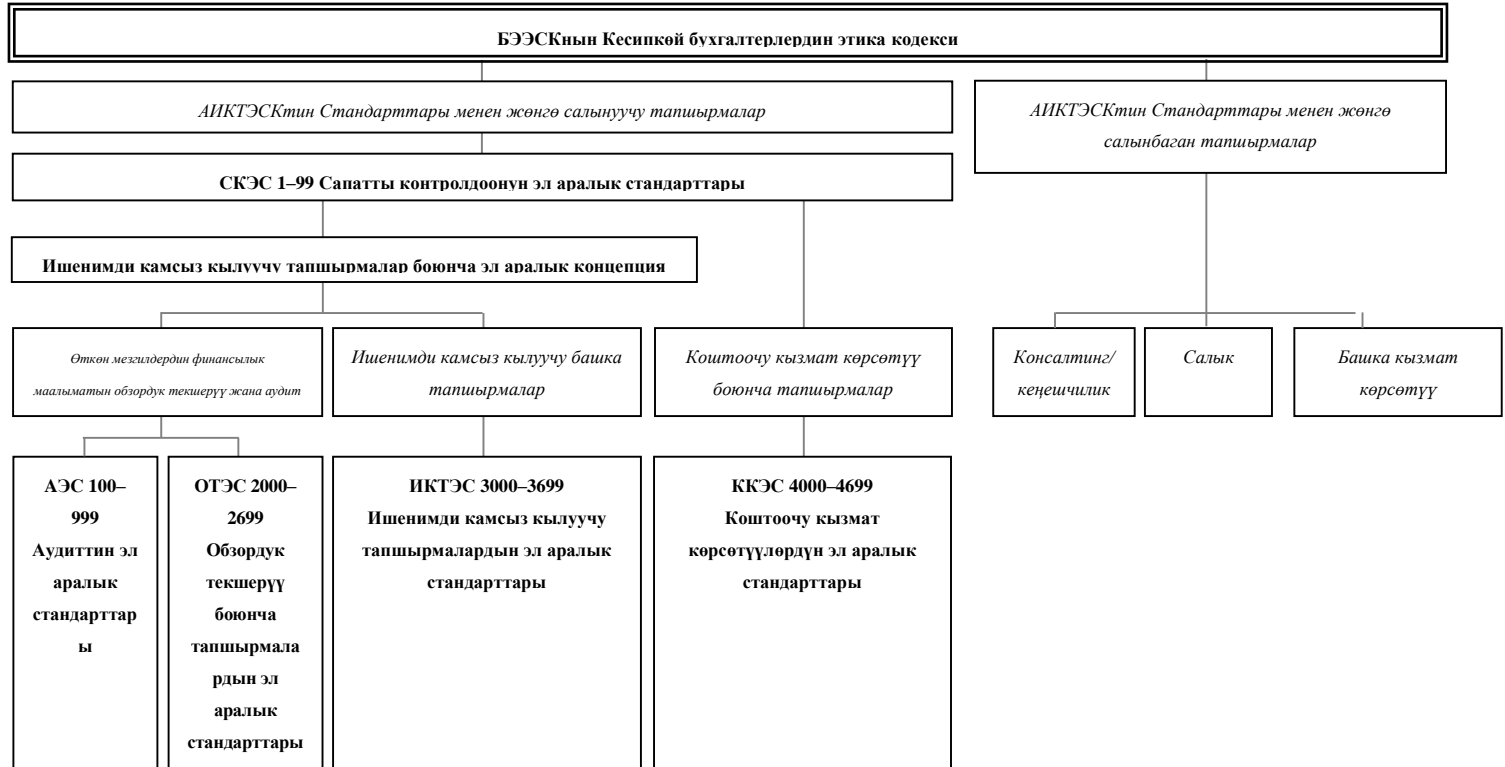
албайт. Эгерде практикалык адис, кандайдыр бир тарап тапшырманын баалануучу предметине же тиешелүү предметтик маалыматка байланыштуу анын атын туура эмес колдонуп жатканын билип калса, практикалык ал тараптан мунун токтотууну талап кылат. Практикалык адис, үчүнчү тараптын белгилүү колдонуучуларына практикалык адистин аты-жөнүн туура эмес колдонуу жөнүндө маалымдоо же юридикалык кеңешке кайрылуу сыяктуу дагы кандай кадамдар керек болушу мүмкүн экендигин карап көрөт.

-тиркеме

Аудиттин жана ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын эл аралык стандарттары боюнча кеңеш (АИКТЭСК) тарабынан чыгарылган стандарттар, алардын өз ара байланышы, БЭЭСКнын Этика кодекси менен байланышы

Бул Тиркемеде Аудиттин жана ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын эл аралык стандарттары боюнча кеңеш (АИКТЭСК) тарабынан чыгарылган стандарттардын колдонуу чөйрөсү жана алардын бири-бирине, ошондой эле Бухгалтерлердин этикасынын эл аралык стандарттары боюнча кеңештин (БЭЭСК) *Кесипкөй бухгалтерлердин этика кодексине* болгон мамилеси көрсөтүлгөн.

ИШЕНИМДИ КАМСЫЗ КЫЛУУЧУ ТАПШЫРМАЛАР БОЮНЧА ЭЛ АРАЛЫК КОНЦЕПЦИЯ

-тиркеме**Ырастоо боюнча тапшырма жана тикелей тапшырма**

Бул Тиркеме ырастоо боюнча тапшырма менен тикелей тапшырманын ортосундагы айырмачылыкты баяндайт.

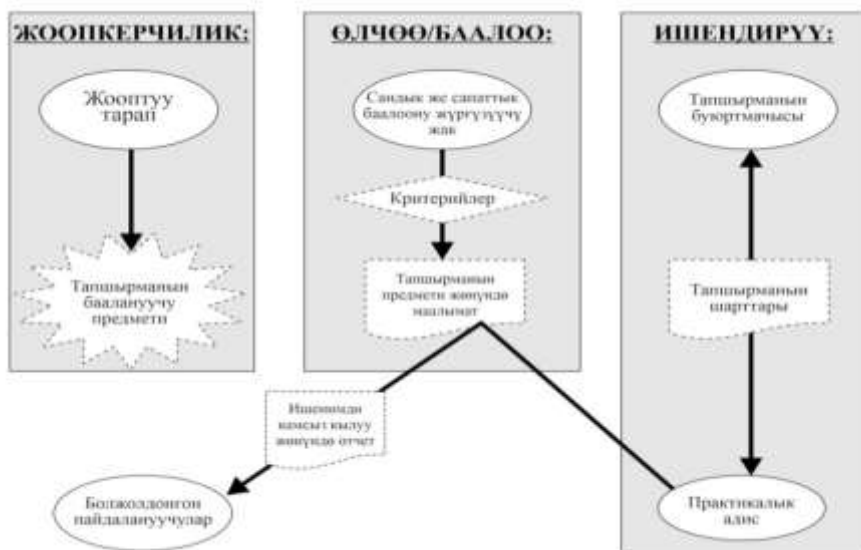
1. Ырастоо боюнча тапшырмада практикалык адис болуп саналбаган сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жак тапшырманын баалануучу предметин критерийлерге ылайык өлчөйт же баалайт, анын жыйынтыгы предметтик маалымат болуп саналат. Предметтик маалымат тапшырманын баалануучу предметинин жана критерийлердин контекстинде туура чагылдырылбай калышы мүмкүн, демек, маанилүү деңгээлде бурмаланышы мүмкүн. Практикалык адистин ырастоо боюнча тапшырмадагы ролу сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жактар тарабынан даярдалган предметтик маалыматта олуттуу бурмалоолор жок деген тыянак чыгаруу үчүн ойдогудай жетиштүү далилдерди алуу болуп саналат.
2. Тикелей тапшырмада практикалык адис тапшырманын баалануучу предметин критерийлерге ылайык өлчөйт же баалайт жана натыйжада алынган предметтик маалыматты ишенимди камсыз кылуу отчетунун бир бөлүгү же ага тиркеме катары берет. Тикелей тапшырмадагы практикалык адистин корутундусу критерийлер боюнча тапшырманын баалануучу предметин өлчөөнүн же баалоонун отчеттук натыйжасын карайт. Кээ бир тикелей тапшырмаларда практикалык адистин корутундусу предметтик маалымат болуп, же анын бир бөлүгү болуп саналат. Тапшырманын баалануучу предметине жараша:
  - (a) Тикелей тапшырмада өлчөөнүн же баалоонун натыйжасы ырастоо боюнча тапшырмада сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жактар тарабынан даярдалган отчетко же корутундуга окшош болушу мүмкүн. Бирок, башка учурларда, натыйжа, башкача айтканда, предметтик маалымат практикалык адистин көңүлүн бурган тыянактардын сыпатталышында жана практикалык адистин корутундусуна негиз болгон узун формадагы ишенимди камсыз кылуу боюнча отчеттунда чагылдырылышы мүмкүн; жана
  - (b) Практикалык адис башкалар тарабынан чогултулган же түзүлгөн маалыматтарды колдоно алат. Мисалы, маалыматтар жооптуу тарап тарабынан жүргүзүлүүчү маалымат системасынан келип түшүшү мүмкүн.
3. Тапшырманын баалануучу предметин өлчөө жана баалоодон тышкары, тикелей келишимде практикалык адис ошондой эле предметтик маалымат маанилүү түрдө бурмаланган же жок экенине тыянак чыгаруу максатында ойдогудай жетиштүү далилдерди алуу

үчүн ишенимди камсыз кылуучу иш билгилик жана жөндөмдөрдү колдонот. Практикалык адис бул далилдерди тапшырманын баалануучу предметин өлчөө же баалоо менен бир убакта ала алат, бирок ошондой эле аны ушундай өлчөө же баалоонун алдында же андан кийин да ала алат.

4. Тикелей тапшырманын мааниси төмөндөгүлөрдүн айкалышында турат:
  - (a) Практикалык адис тапшырманын предмети жөнүндө маалыматты өзү даярдагандыктан, андан көз каранды болбой койо албагандыгына карабастан, практикалык адистин тапшырманын баалануучу предметинен, тапшырманын буюртмачысынан, болжолдонгон пайдалануучулардан жана жооптуу тараптан көз карандысыздыгы; жана
  - (b) Тапшырманын баалануучу предметин өлчөөдө же баалоодо колдонулган ишенимди камсыз кылуучу иш билгилик жана жөндөмдөр, бул тастыктоо боюнча тапшырмага окшош сандагы жана сапаттагы далилдердин топтолушуна алып келет. Дал ушул ойдогудай жетиштүү далилдерди алуу, тикелей тапшырманы жөн гана компиляциядан айырмалайт. Бул ойду түшүндүрүү үчүн, эгерде практикалык адис ишкананын парник газдарынын эмиссиясы жөнүндө отчетун даярдай турган болсо, ал, мисалы, мониторинг аппараттарынын калибрлөөсүн сынап олтурбайт. Бирок, тикелей тапшырмада, зарыл болгон учурда, практикалык адис мониторинг жүргүзүүчү аппараттарды өлчөө процессинин бир бөлүгү катары калибрлейт, же бул тапшырма ырастоо тапшырмасы болгондой эле контролдоо приборлорунун башка адамдар тарабынан аткарылган калибрлөөсүн тестирилейт.

-тиркеме

Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын тараптары

- Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын баарында жок дегенде үч тарап болот: жоопкер тарап, практикалык адис, жана болжолдонгон пайдалануучулар. Тапшырманын шарттарына жараша сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жактардын, же тапшырманын буюртмачысынын өзүнчө ролу да болушу мүмкүн.
- Жогорудагы диаграмма төмөндөгү ролдордун ишенимди камсыздоочу тапшырмага кандай тиешеси бар экенин көрсөтөт:
  - Жооптуу тарап тапшырманын баалануучу предмети үчүн жооптуу.
  - Сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жактар предметтик маалыматка алып келген тапшырманын баалануучу предметин өлчөө же баалоо үчүн критерийлерди колдонот.
  - Тапшырманын буюртмачысы практикалык адис менен тапшырманын шарттарын макулдашат.
  - Практикалык адис жооптуу тараптан башка болжолдонгон пайдалануучулардын предметтик маалыматка болгон ишеним

денгээлин жогорулатууга багытталган корутунду билдирүү үчүн ойдогудай жетиштүү далилдерди алат.

- (е) Болжолдонгон пайдалануучулар тапшырманын предмети жөнүндө маалыматтын негизинде чечимдерди кабыл алышат. Болжолдонгон пайдалануучулар – бул практикалык адис ишенимди камсыз кылуу боюнча отчетту пайдаланат деп күткөн жеке жак(тар), же уюм(дар) же алардын тобу (топтору) болуп саналат. Кээ бир учурларда, ишенимди камсыз кылуу боюнча отчет даректелгендерден башка да болжолдонгон пайдалануучулар болушу мүмкүн.

3. Бул ролдор боюнча төмөнкүдөй байкоолорду жасоого болот:

- Ишенимди камсыз кылуу боюнча отчеттордун ар биринде практикалык адистен тышкары жок дегенде жооптуу тарап жана болжолдонгон пайдалануучулар бар.
- Практикалык адис жооптуу тарап, тапшырманын буюртмачысы же болжолдонгон пайдалануучу боло албайт.
- Тикелей тапшырмада, практикалык адис да сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жак болот.
- Ырастоочу тапшырмада жооптуу тарап, же дагы башка бирөө сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жак болушу мүмкүн, бирок практикалык адис эмес.
- Эгерде практикалык адис тапшырманын баалануучу предметин критерийлерге ылайык өлчөгөн же баалаган болсо, бул келишим тикелей келишим болуп саналат. Бул тапшырманын мүнөзүн өлчөө же баалоо үчүн жоопкерчиликти өзүнө алган башка тарап ырастоо боюнча тапшырмага өзгөртө албайт, мисалы, билдирүүнү тапшырманын баалануучу предметине тиркеп, жоопкерчиликти өзүнө алган болсо.
- Жооптуу тарап тапшырманын буюртмачысы болушу мүмкүн.
- Көптөгөн ырастоо боюнча тапшырмаларда жооптуу тарап ошондой эле сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жак, ошондой эле тапшырманын буюртмачысы болушу мүмкүн. Мисал катары, уюм практикалык адисти өзүнүн туруктуу өнүгүү тармагындагы ишмердүүлүгүнүн натыйжасы жөнүндө даярдаган отчетуна карап, ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аткаруу үчүн жалдаганын алууга болот. Жооптуу тарап сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жактардан айырмаланып турганына мисал катары, практикалык адис жеке компаниянын туруктуулук практикасы жөнүндө мамлекеттик мекеме тарабынан даярдалган отчетко карата ишенимди камсыз кылуу тапшырмасын аткарууга тартылганын алууга болот.

- Көптөгөн ырастоо боюнча тапшырмаларда жооптуу тарап ошондой эле сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жак, ошондой эле тапшырманын буюртмачысы болушу мүмкүн. Мисал катары, уюм практикалык адисти өзүнүн туруктуу өнүгүү тармагындагы ишмердүүлүгүнүн натыйжасы жөнүндө даярдаган отчетуна карап, ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аткаруу үчүн жалдаганын алууга болот. Жооптуу тарап сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жактардан айырмаланып турганына мисал катары, практикалык адис жеке компаниянын туруктуулук практикасы жөнүндө мамлекеттик мекеме тарабынан даярдалган отчетко карата ишенимди камсыз кылуу тапшырмасын аткарууга тартылган.
  - Ырастоо боюнча тапшырмада, сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жак адатта практикалык адиске предмет жөнүндө маалыматты катары жазуу жүзүндө билдирүү берет. Кээ бир учурларда, практикалык адис мындай билдирүүнү ала албай калышы мүмкүн, мисалы, тапшырманын буюртмачысы сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү тарап болгондо.
  - Жооптуу тарап болжолдонгон пайдалануучулардын бири болушу мүмкүн, бирок жападан жалгыз эмес.
  - Жооптуу тарап, сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жак жана болжолдонгон пайдалануучулар ар кандай ишканалардан же бир эле ишканадан болушу мүмкүн. Акыркы жагдайга мисал катары, эки тепкичтүү директорлор кеңешинин түзүмүндө байкоочу кеңеш ошол ишкананын аткаруучу органы тарабынан берилген маалыматтарга ишенимди камсыз кылууну сурай алат. Жооптуу тараптын, сандык же сапаттык баалоону жүргүзүүчү жактардын жана болжолдонгон пайдалануучулардын ортосундагы мамиле конкреттүү тапшырманын контекстинде каралышы керек жана жоопкерчиликтин салттуу түрдө аныкталган чөйрөлөрүнөн айырмаланышы мүмкүн. Мисалы, ишкананын жогорку жетекчилиги (болжолдонгон пайдалануучу) практикалык адисти ишкананын ишинин бир аспектиси боюнча ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аткарууга тартат, ал төмөнкү деңгээлдеги жетекчиликтин (жооптуу тараптын) түздөн-түз жоопкерчилиги, бирок, акыркы жоопкерчилик жогорку жетекчиликтин гана мойнунда болот.
  - Бир мезгилде жооптуу тарап да болбогон тапшырманын буюртмачысы болжолдонгон пайдалануучу болушу мүмкүн.
4. Практикалык адистин корутундусу төмөндөгүдөй түрдө да түзүлүшү мүмкүн:

- Тапшырманын баалануучу предмети жана колдонулуучу критерий;
  - Предметтик маалымат жана колдонулуучу критерий; же
  - Тиешелүү тараптын билдирүүсү.
5. Эгерде жооптуу тараптан башка болжолдонгон пайдалануучулар жок болсо, бирок ишенимди камсыз кылуучу стандарттардын бардык талаптары аткарылса, практикалык адис менен жооптуу тарап ишенимди камсыз кылуучу стандарттардын принциптерин колдонууга макул болушат.

-тиркеме**Тапшырманын баалануучу предметтерин категориялаштыруу**

Төмөнкү таблица кээ бир мисалдар менен мүмкүн болгон тапшырмалардын баалануучу предметтеринин категорияларын көрсөтөт. Кээ бир категориялар үчүн мисалдар келтирилген эмес, анткени бул категориялардагы маалыматтын ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предмети болоору күмөн. Категориялоо толук болууга милдеттүү эмес, категориялар сөзсүз түрдө бири-бирин жокко чыгарбайт жана кээ бир тапшырмалардын баалануучу предметтери же предметтик маалыматтар бирден ашык категориядагы компоненттерге ээ болушу мүмкүн. Мисалы, интеграцияланган жана корпоративдик социалдык жоопкерчилик отчету, кыязы, өткөн мезгилдин маалыматын да, келечекке багытталган маалыматты да, ошондой эле финансылык да, финансылык эмес да маалыматты камтыйт. Ошондой эле, кээ бир учурларда мисалдар предмет жөнүндө маалымат болуп саналат, башка учурлар алар тапшырманын баалануучу предмети же жагдайларда кайсынысы көбүрөөк мааниге ээ болсо, жөн гана бул маалымат жардам бере ала турган суроонун түрүнүн көрсөткүчү болуп саналат.

Маалымат эмне жөнүндө:		Өткөн мезгилге тиешелүү маалымат	Келечекке багытталган маалымат
Финансылык маалымат	Натыйжалуулук	Алгылыктуу финансылык отчеттуулуктун концепциясына ылайык даярдалган финансылык отчеттуулук	● Болжолдонгон/долбоорлонгон акча агымы
	Финансылык абал		● Болжолдонгон / долбоорлонгон финансылык абал
Финансылык эмес маалымат	Аткаруу Ресурстарды колдонуу / Акчанын баалуулугу	<ul style="list-style-type: none"> ● Парник газы боюнча билдирүү ● Туруктуу өнүгүү жөнүндө отчет ● Натыйжалуулуктун негизги көрсөткүчтөрү (ННК/КРІ) ● Ресурстарды натыйжалуу пайдалануу боюнча билдирүү 	<ul style="list-style-type: none"> ● Жаңы технологиянын же бак-дарактарды отургузуудан алынган парник газдарынан улам күтүлүп жаткан кыскартуулар ● Сунушталган иш-аракет

Маалымат эмне жөнүндө:		Өткөн мезгилге тиешелүү маалымат	Келечекке багытталган маалымат
		<ul style="list-style-type: none"> Акчанын баалуулугу жөнүндө билдирүү Корпоративдик социалдык жоопкерчилик отчету 	акчанын баасын берет деген билдирүү
	Шарт	<ul style="list-style-type: none"> Белгилүү бир учурда ишке ашырылган системанын / процесстин сүрөттөлүшү Физикалык мүнөздөмөлөрү, мисалы, ижарага алынган мүлктүн өлчөмү 	
Система/ Процесс	Сүрөттөлүшү	<ul style="list-style-type: none"> Ички контроль системасынын сүрөттөлүшү 	
	Дизайн	<ul style="list-style-type: none"> Кызмат көрсөтүүчү уюмда контролдоо каражаттарынын дизайны 	<ul style="list-style-type: none"> Алдыдагы өндүрүш процесси үчүн сунушталган контролдоо каражаттарынын дизайны
	Операция / Өндүрүмдүүлүк	<ul style="list-style-type: none"> Кызматкерлерди жалдоо жана окутуу жол-жоболорунун натыйжалуулугу 	
Жүрүм-турум аспектилери	Талаптарга шайкештик	<ul style="list-style-type: none"> Ишкананын, мисалы, кредиттик келишимдерге же атайын мыйзамдык же ченемдик талаптарга шайкештиги 	
	Адамдын жүрүм-туруму	<ul style="list-style-type: none"> Аудитордук комитеттин натыйжалуулугун баалоо 	
	Башка	<ul style="list-style-type: none"> Программалык пакеттин максатка ылайыктуулугу 	